

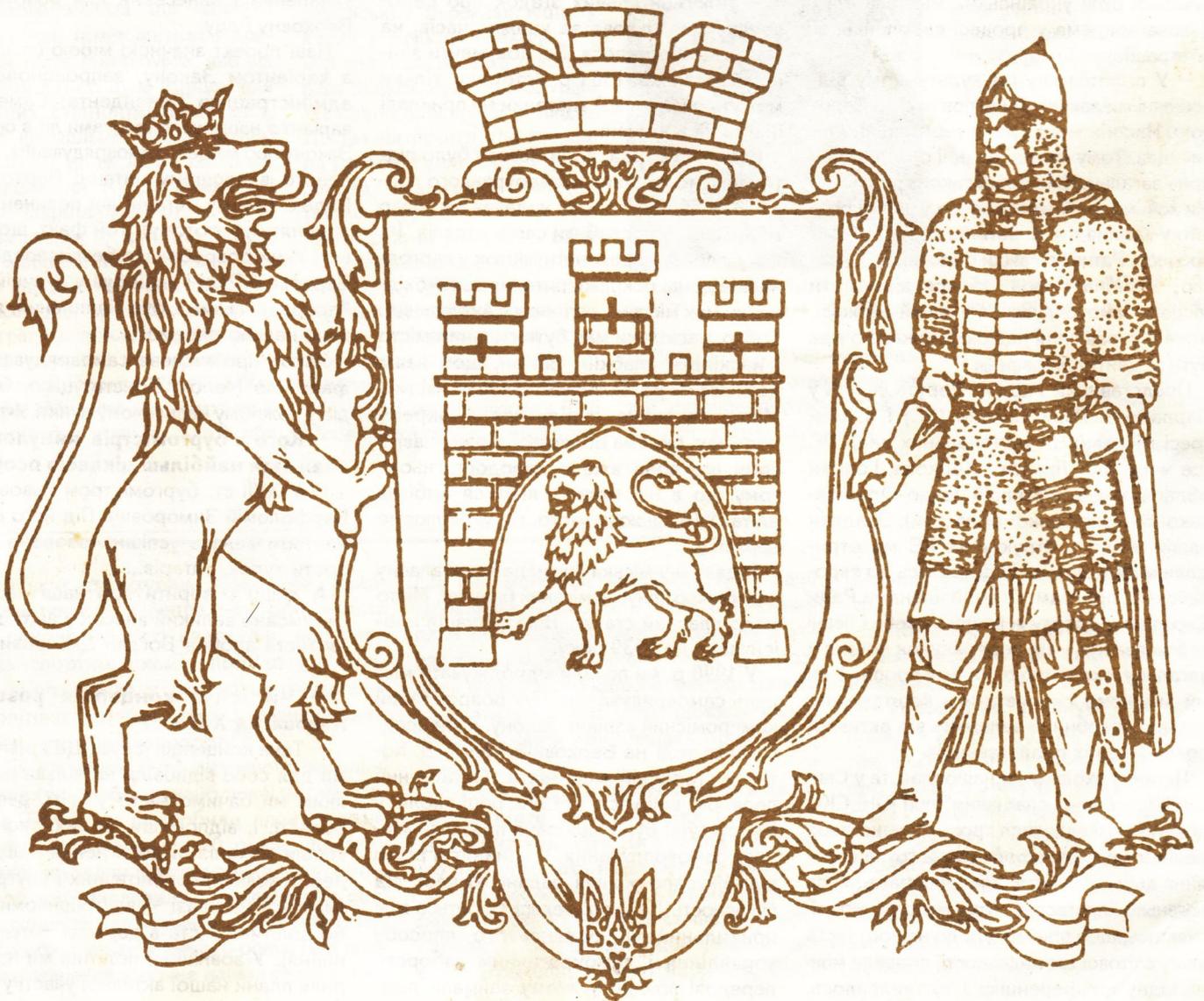
Галицька БРАМА

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО

ВИДАВНИЦТВО «ЦЕНТР ЄВРОПИ»

Ціна договірна

740 років першого
літописного запису про Львів

Віродити місцеве самоврядування

Інтерв'ю з мером Львова

На початку розмови Василь Степанович Куйбіда поділився своїми думками щодо сучасної ролі українських міст взагалі і Львова зокрема у процесі європейської інтеграції.

— У політичному і в культурному відношенні ми завжди були пов'язані з Європою. Нас ніхто з Європи географічно не викидав. Тому ми не повинні стояти осторонь загального європейського розвитку. Ми хочемо знайти своє місце у цьому розвитку і впливати на загальноєвропейські процеси. Ратифікувавши Європейську хартію, Україна зобов'язалася віродити місцеве самоврядування у нашій державі, отже й управління нашою державою має бути децентралізованим.

Представники України беруть участь у Парламенті Ради Європи (РЄ) і в Конгресі місцевих та регіональних влад РЄ (це мери міст Львова і Харкова, Голови обласних адміністрацій Івано-Франківської та Запорізької областей). Завдяки нашій участі у структурах РЄ ми отримали можливість під'єднуватись до європейських програм. Ставши членами Ради Європи, ми одразу ж взяли на себе і певні зобов'язання — це перерахунок коштів у загальну скарбницю Ради Європи. І чи ми зможемо скористатись коштами загальної скарбниці, залежить від активної позиції наших представників.

Питання входження нашого міста у Список "Всесвітньої спадщини" при ЮНЕСКО почало розглядатися трохи більше двох років тому. Була сформована група сприяння цьому проекту, але ця справа якось легенько "пригасла". Тому ми, щоб активізуватись, щоб привернути до нашого міста увагу світової громадськості, провели міжнародну конференцію. І тут виявилось,

що, на превеликий жаль, місто Львів мало знають у світі. От ви через свою газету відкриваєте Львів для ...львів'ян, то що ж говорити про європейців. Але ми не втрачаємо надію, що питання входження нашого міста у список UNESCO (тобто до списку європейських міст, що підлягають охороні як унікальні об'єкти містобудування і архітектури) з часом вирішиться позитивно, оскільки ми маємо реальну підтримку як у державних колах України, так і за кордоном.

Після такого вступу мер Львова люб'язно погодився відповісти на наші запитання.

— Самоврядування. Колись і тепер. Ваш погляд.

— Документальних згадок про самоврядування Львова за княжих часів, на жаль, не збереглося. Всі документи знищили пожежа 1381 р. Історики тільки можуть писати свої здогадки на прикладі інших міст України.

Відомою є дата, коли Львову було підтверджено надання магдебурзького права, — 1356 рік. Король надавав це право містам, щоб послабити своїх васалів. І я хочу одразу перекинути місток у сьогоднішній день, оскільки питання взаємовідносин між містом і регіоном є актуальним. Тобто, наскільки має бути сильним місто і наскільки слабким регіон, щоб наша держава не розвалилась на кілька частин. Місто не може виділитися в окрему державу, окрема область — може, навіть тому що вона вже є самодостатньою, тому що в ній може з'явитися амбітна еліта. Укріплюючи місто, ми укріплюємо державу.

В давнину міська громада мала власну скарбницю, існував міський бюджет. Місто мало власний статут. Така ситуація проіснувала до 1939 року.

У 1990 р. ми почали віроджувати місцеве самоврядування. Був розроблений компромісний варіант Закону, який представляв тоді на Верховній Раді Б.Д. Котик — тодішній мер міста. Остаточний перелом відбувся у 1996 році, коли у Конституції було записано право на місцеве самоврядування. Її прийняття різко відмежувало минулі радянські часи від сучасності. До цього велась боротьба між прихильниками радянського способу управління і демократичним табором, передові позиції у якому займали льві-

в'яни. Ще у 1994 р. ми перші в Україні ліквідували районні ради, тобто спростили управління містом, утворивши єдиний представницький орган — Міську раду, причому самі депутати районних рад прийняли рішення про саморозпуск.

У 1996 р. ми провели Міжнародну конференцію у Львові, на якій представники інших міст України, експерти західних держав високо оцінили нашу роботу, а 70 мерів міст України прийняли резолюцію, якою рекомендували всім містам України впроваджувати у себе, те, що ми зробили. Тоді ж була започаткована робота над Законом про міське самоврядування. Вироблений проект Закону був обговорений в Асоціації міст України, ухвалений і винесений для розгляду у Верховну Раду.

Наш проект значною мірою співпадав з варіантом Закону, запропонованого адміністрацією Президента. Саме цей варіант з нашими поправками ліг в основу Закону про місцеве самоврядування, ухваленого в першому читанні Верховною Радою (у 2-му читанні він повинен бути прийнятий у лютому). Той факт, що проєкт, який розроблявся безпосередньо у Верховній Раді і який був у значній мірі "прорадянським", був відхилений, я вважаю нашою перемогою.

Закон про місцеве самоврядування є фактично Малою Конституцією, бо він діє у кожному населеному пункті України.

— Кого з бургомістрів минулого ви вважаєте найбільш цікавою особою?

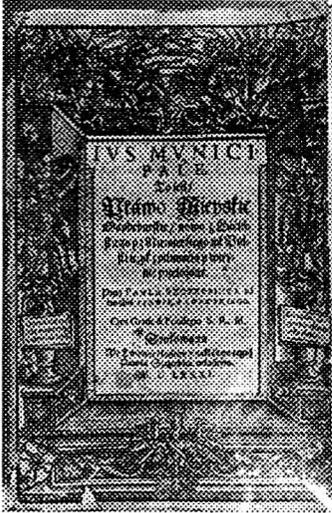
— У XVII ст. бургомістром Львова був Варфоломій Зиморович. Під його керівництвом велась успішна оборона міста проти турок, татарів...

А якщо говорити про наші часи, то безумовно великий внесок у віродження міста зробив Богдан Дмитрович Котик.

— Чи існує концепція розвитку Львова на XXI ст.?

— Така концепція існує. Ще до виборів ми для себе відповіли на кілька питань: яким ми бачимо місто у світі, державі, області. І, відповівши на них, сконструювали механізми досягнення наших цілей — зовнішньополітичних і внутрішніх (мається на увазі — внутрішньоміських, бо політика міста в державі — теж зовнішня). У зовнішній політиці ми накреслили плани нашої активної участі у євро-

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО

Кодекс магдебурзького права.
Львівське видання 1581 р.

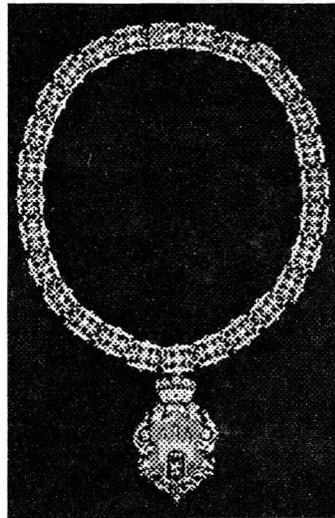
Його можна ще назвати міським, німецьким або правом міста Магдебурга, яке від кінця XII ст. було взірцем для інших східнонімецьких міст. Це феодальне міське право, за яким міста звільнялись від управління і суду феодала і яке закріплювало права міських станів — купців, міщан, ремісників. Магдебурзьке право сприяло боротьбі міського населення проти феодалів, відіграло також важливу роль у формуванні т.зв. німецького права в Польщі, Литві і Україні. Основою магдебурзького права був т.зв. саський або

магдебурзький Weichbild (das sächsische Weichbild, Ius municipale Magdeburgense), який повстав на основі поєднання трактату про судочинство (das Rechtsbuch von der Berichtsvorfassung) з магдебурзьким лавничим правом (das Magdeburger Schöffengericht). Цей збірник відомий був у двох редакціях: Wulgata — уживаний головним чином у Німеччині, і збірник Конрада з Ополя, складений на поч. XIV ст. для краківських міщан і пізніше розповсюджений у Польщі, звідки і прийшов до нас.

Цей збірник законів, переклавши на латинську мову, надрукував у 1506 р. канцлер Ян Лаский у книзі Commune Poloniae Regni privilegium. А латинський переклад Wulgaty видав у Кракові Микола Яскер під назвою Iuris municipalis Magdeburgensis liber vulgo Weichbild nuncupatus у 1602 р. Цікаво відзначити, що вперше на польську мову вуглату переклав львівський синдик Павло Щербіц у 1581 р. (Ius municipale to jest prawo miejskie magdeburgskie, 1581). Уже на початку XVI ст. польський король Сигізмунд Старий узаконив це право, коли воно надавалося містам і селам на підвладній Польщі території.

Від XVI ст. до розпаду Речі Посполитої магдебурзьке пра-

во, тобто “магдебургія”, було синонімом польського міського права, яке лише традиційно називалося міським правом. Українські міста отримували магдебурзьке право від литовських князів, польських королів, російських царів, українських гетьманів, великих титулованих землевласників та інших феодалів. Застосування магдебурзького права в Україні, яка була під владою Росії, припинилося після запрова-

Ланцюг мера міста Львова.
XIX ст.

дження 1781 р. “Установлення про губернії” і створення нової судової системи. Указом 1831 р. Микола I скасував

магдебурзьке право по всій Україні, крім Києва, де воно існувало до 1835 р. Натомість у Західній Україні, яка після 1772 р. була окупована Австрією, магдебурзьке право зобов'язувало ще до 1786 р.

Магдебурзьке право відіграло також велику позитивну роль в організації фортифікаційного будівництва у малих містечках Галичини, оскільки, отримавши його, міщани могли будувати потужні фортифікації, що забезпечувало оборону від частих турецько-татарських нападів. А це в свою чергу сприяло розвитку торгівлі, ремесла, освіти, збільшенню населення цих містечок. Були окремі випадки, коли магдебурзьке право надавалося деяким селам, що також давало право будувати навколо них оборонні вали, рови, стіни з бійницями.

Дослідженнями запровадження магдебурзького права в Україні займалися такі відомі вчені як Д.Багалій, М.Владимирський-Буданов, К.Гуслистий, В.Кульчицький, А.Пашук, А.Ткач. В останні роки львівська дослідниця Тетяна Гошко опублікувала у збірнику “Україна в минулому” (вип. II, IV, VI) цікаві матеріали з цієї тематики на основі ново-знайдених архівних документів.

Орест МАЦЮК

пейських структурах. Внутрішня передбачає порятунок центральної частини міста з реконструкцією кварталів, перегляд транспортної схеми, побудову міжнародного вокзалу (тут наша внутрішня політика перетинається з зовнішньою), реконструкція аеропорту.

Таким чином було визначено загальні напрямки робіт на найближчі чотири роки. Потім ми розробили план — яким бути місту через 10-20 років, причому запропонували лідерам політичних партій, щоб вони висловили свої ідеї щодо розвитку міста. Так з'явився стратегічний план розвитку на найближчі 20 років. Цей план має певне ідеологічне навантаження, і він

дав нам можливість оцінити, яким наші мешканці хочуть бачити місто. Остаточний план розроблявся безпосередньо в управлінні міськвиконкому — це вже розмова обмеженого кола людей. Ми хочемо будувати наше місто цілеспрямовано, щоб належна увага приділялася приміським зонам.

— У Міській раді розглядається велика кількість архітектурних і містобудівельних проектів. Чи є серед них такі, що заслуговують на особливу увагу?

— До таких проектів я б відніс проект реконструкції центральної частини міста і проект Цитаделі. Ще один цікавий проект — трамвайної колії на Сихів. Він є

цікавим і по своїй реалізації, і по значенню.

— Кожен мер згадується по-різному. З чим Ви хотіли б лишитися в історії Львова?

— Головне не “влипнути” в історію. На посаді я 2,5 роки. Намагаюся працювати так, щоб про мене залишилася згадка як про діяльного мера, а не про такого, що сидів і скаржився, що немає надходження до бюджету, що не працюють підприємства (тобто податки від зарплати у міський бюджет не надходять). То не “штука” сидіти, склавши руки. “Штука” вміти щось зробити, навіть, коли нічого не маєш.

...Встановлюємо цьому місту на вічні часи... право, яке звичайно називається магдебурзьким...

Перша літописна згадка про Львів відноситься до 1256 р. Про давньоруський, тобто княжий період історії Львова, знаємо більше з археологічних досліджень. А від 1340 р., коли Львів був захоплений польським королем Казимиром III, аж до 1772 р. тягнеться майже півтисячолітній шлях середньовічного Львова як одного з політичних, торговельних і культурних осередків Європи.

Національний склад населення від початків міста, відомих нам з письмових джерел, був строкатим. Ю.Б.Зіморівич (1597-1677) вказував, що за часів Льва Даниловича місто було поділено "міським звичаєм" (more sastremsi) на дільниці (фактично за національною ознакою): руську (українську), вірменську з татарською, єврейську з сарацінською.

Для міського населення (містичів) судову й адміністративну владу здійснював воевода чи тисяцький, призначений князем. Діяло також і народне віче. Іноземці (тобто неруське населення), об'єднуючись у своєрідні колонії, мали свої громади, що користувались окремими формами самоврядування. У Львові, наприклад, до 1469 р. на чолі вірменської громади стояли вїйт і рада старійшин, був свій суд. Правами окремої громади користувались також євреї. Вже за часів Льва Даниловича німецьку громаду у Львові очолював вїйт Бертольд Штехер, пізніше його син Матвій. Вїйт мав право судити міщан, підлягаючи сам князівському судові.

З 1340 р. Львів перейшов під польське володіння при умові, що "...король твердо пообіцяє, що не заборонятиме їхньої віри та обрядів". Проте місто було пограбоване і спалене, а король Казимир III "у столиці львівської землі посадив свого старосту і лишив частину рицарів, щоб народ, який щойно склав присягу, принаймні страхом у вірності тримали". Певний час ще зберігалися правові й економічні норми міського самоврядування. За панування Владислава Опольського, Ягайла і Ядвіги Львів починає розбудовуватися на західноєвропейський лад, швидко багатіючи за рахунок розвитку торгівлі та ремесел. Особливий зиск місто мало від "складського права". За період 1352-1370 рр. Львів досить швидко став типовим європейським містом, де збігалися торговельні шляхи Сходу та Заходу. Про це читаємо у численних описах міста.

Відомою є дата надання Львову магдебурзького (тевтонського) права — 17 червня 1356 р., однак скупі, уривчасті відомості дозволяють твердити, що в цілому на Русі магдебурґія поширювалася і в XIII ст. "Певні елементи німецького правового устрою існували у Львові до 1356 р., отже магдебурґія, принаймні на перших її етапах, не була засобом колонізації населення міста, а швидше політичним маневром, що мав забезпечити підтримку новій владі". І далі: "Елементи магдебурґії у містах України — це своєрідне синтезоване утворення із справді німецького права і права руського". У Львові магдебурзьке право діяло до часу окупації Галичини Австрією і втратило свою чинність у 1786 р.

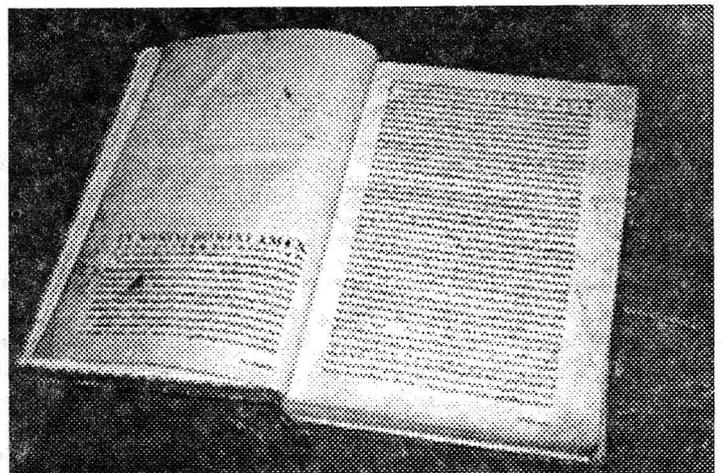
Кодекс, тобто збір законів, статей і положень магдебурзького

права, зберігається у Львівському історичному музеї. А у Центральному державному історичному архіві України, м. Львів (далі ЦДАІУ) зберігається підтверджувальна грамота короля Казимира III на надання Львову магдебурзького права. Документ на пергаменті, з ініціалом "Г"; внизу на шовковому білорожево-малиново-чорному шнурку підвішено червону воскову малу печатку королівської канцелярії "на

знак вірності свідчення". Оригінал привілею Казимира III не зберігся, що давало підставу багатьом історикам вважати згаданий документ фальсифікатом (наприклад, відома дискусія між Д.Зубрицьким та І.Вагилевичем про автентичність тобто оригінальність грамоти короля Казимира III).

Переклад з латинської мови наводиться за вписом із так званої "Золотої книги міста Львова" — копія привілеїв, наданих місту польськими королями, великими литовськими князями та папами римськими у 1356-1789 рр. Це книга на 130-ти пергаментних аркушах, вона писалася від руки протягом XVII-XVIII ст. Палітурка — з темно-червоного сап'яну з золотим тисненням і двома бронзовими окуттями. На титульній сторінці — рукописна мініатюра з зображенням Матері Божої, орла вгорі, герба канцлера Оссолінського "Топір", герба примаса; внизу — герб Львова. Документи латинською, польською та німецькою мовами написані гарним письмом, так званою антиквою, з кольоровими ініціалами, що створює повне враження друку (лише останні два документи вписані: один канцелярським рондо, другий каліграфічним рукописним німецьким курсивом, що порушує ілюзію). Раніше книга знаходилась у магістраті міста, для неї навіть був призначений окремий стіл. Зараз цей унікальний корпус документів, деякі з яких не дійшли в оригіналі до наших часів, є гордістю збірки відділу давніх актів ЦДАІУ (ф. 52-Магістрат міста Львова, оп. 2, спр. 614; привілеїв на стор. 2-3).

В ім'я Господа, амінь.

Має залишитися тривким і навіки непорушним те, що королівська влада постановить зробити для блага підданих. Тому ми, Казимир, з Божої ласки король Польщі, володар і спадкоємець земель Краківської, Сандомирської, Серадзької, Куявської, Поморської та Руської, доводимо до відома усіх, що за благочестивою згодою королівської величності, відвертаючи численні клопоти і труднощі нашого знищеного жорстокими ворогами міста Львова, прагнемо, щоб це місто процвітало і збільшувало свої вигоди, доходи, користі і добробут. Для втіхи згаданого міста і збільшення кількості його вірних мешканців надаємо і встановлюємо цьому місту на вічні часи німецьке право, яке звичайно називається магдебурзьким, усуваючи там усі руські права і всі руські звичаї, будь-ким ухвалені, які можуть якимсь чином стояти на перешкоді цьому німецькому праву. Також ми звільняємо вказане місто і його мешканців від усіх юрисдикцій каштелянів, воєвод, суддів, підсудків, возних і від влади будь-кого, яким би титулом він не користувався, так, щоб перед ними або перед будь-ким з них у великих і малих справах на відповідали, а лише міщани перед своїм війтом, а війт перед нами або нашим старостою, якому це ми доручимо тільки при умові, що буде запрошений листом нашим або нашого старости і відповідатиме тільки згідно свого німецького права. А у кримінальних справах чи будь-яких, що виникають, війтові вказаного міста надається повне і беззастережне повноваження судити, виносити вирок, надавати, визначати, як передбачає і вимагає німецьке право.

Вищезгадане магдебурзьке право належить тим, хто проживає у цілому вищезгаданому місті. Іншим народам, що живуть у цьому місті, а саме вірменам, євреям, сарацинам, русинам та іншим будь-якого стану чи становища з особливою нашою ласкою дозволяємо користуватися відповідно до їх звичаїв, зберігати необмеженими їхні права, надаючи одночасно їм можливість, щоб будь-які кримінальні справи, які виникнуть між ними самими або між ними і іншими, вирішувати за магдебурзьким правом і при війті відповідно до їхніх прохань. А якщо відмовлятимуться судитися за магдебурзьким правом, яким вищезгадане місто повинно користуватися, тоді вказані нації — вірмени, євреї, сарацини, татари, русини і всі інші нації, які є в цьому місті, — мають можливість поставити і вирішувати будь-яке питання на суді своєї нації, але під головуванням міського війта.

Бажаючи також наділити і відзначити вищезгадане місто Львів спеціальною ласкою, визначаємо йому для його покращення сімдесят франконських ланів у лісах і виноградниках, луках і пасовиськах, відповідно до чого зможуть їх відміряти. Хочемо, щоб з них шістдесят ланів підлягали оплаті чиншу на день святого Мартина, і щоб з кожного лану платився чинш 24 руських грошів. Після того як будуть використані решта 10 ланів по сусідству з вищезгаданим містом у місцевості Білогородці, їх визначаємо на пасовища без будь-якої грошової оплати. А для більшого покращення вищезгаданого міста з нашої спеціальної ласки та прихильності наказуємо, щоб жоден з земель, духовних, міських або будь-яких інших осіб не розташовував і не будував корчем в межах однієї милі від міста.

На свідчення цього всього, для повнішого доказу на вічну дійсність акту наказуємо підвісити нашу печатку.

Діялося в Сандомирі, у шостий день після октави свята П'ятидесятниці року Божого 1356 у присутності цих наших вірних і милих свідків Яна Юри, каштеляна краківського; Вільчека, каштеляна сандомирського; Добеслава, каштеляна віслицького; преподобного Флоріана, ленцицького канцлера; Петра, войського краківського; підкоморіїв Андрія краківського та Рафаїла сандомирського; преподобного Яна з Гнезна; доктора прав, гнезненського препозита і канцлера Русі; а також шляхтичів Руської землі, а саме Волчка з Дроговижа, Івана, названого Лой, з Скаришева, Слунчка з Розбор'я, дідичів і інших численних гідних довір'я.

Дано і здійснено паном Іоанном, вищеназваним нашим канцлером Русі.

Наталія ЦАРЬОВА

Львівське громадянство за магдебурзьким правом

Закономірним процесом доби середньовіччя було формування міщанства як стану і пов'язаного з цим запровадження самоврядування у містах, одним з різновидів якого і було так зване магдебурзьке німецьке право. Поширившись у XIII ст. разом з німецькою колонізацією, воно практично утвердилось у Львові в добу польського панування, принісши з собою елементи демократизму і разом з тим станом обмеженість суспільства. Львівський магістральний устрій був чи не найближчим до автентичного німецького права у порівнянні з іншими українськими містами. Однак, увібравши місцеву правову традицію, він став досить відмінним і певною мірою оригінальним. Не дарма окремі автори (М.Владимирський-Буданов) вводять навіть специфічний термін "львівське право", що мало би визначати магдебургію на львівський кшталт, адже Львів вважався зразком суспільного устрою для решти українських міст.

Традиційно львівський магістрат складався з ради, як адміністративного органу, та лави, яка займалась кримінальними справами.

Функції ради були досить різноманітними: крім посередницької діяльності між загальнодержавними установами та міщанами, вона здійснює поліцейний нагляд у місті, роздає міські ґрунти, здає в оренду прибутки і міське майно, встановлює мита, такси на продукти споживання, затверджує всілякі громадянські угоди стосовно майна, вирішує суперечки, які не потребують притягнення до справи свідків, опікується вдовами та сиротами міста, затверджує вибори цехмістрів тощо. Рада не вимагає додаткових привілеїв для міста, але і видає обов'язкові для міщан статuti — вількежі.

Важливою практикою діяльності міської ради була регуляція співжиття національних громад міста. У 1444 р. король встановлює залежність від міської влади всіх купців, що прибувають до Львова: греків, вірмен, сарацинів, євреїв та представників усіх інших національностей та віросповідань. Щоправда, лише 1460 р. львівський староста визнає це право міського суду. Як бачимо, особливою чіткістю і обов'язковістю існуюча в державі правова система не відзначалась. Отже, юрисдикції львівського магістрату з XV ст. безпосередньо підлягали іноземні купці, що проїжджали через місто або тимчасово перебували в ньому. Італійці ж, які провадили зі Львовом широку торгівлю, мали у місті свого консула.

Не всі жителі міста могли послуговуватися магдебурзькими привілеями: це було виключне право львівських громадян. І однією з найважливіших функцій Ради було прийняття до міського права (*ius civile*). Львівське громадянство міг набути повнолітній чоловік, законнонароджений, пристойної поведінки, християнин. Міське право надавалось лише на підставі рекомендаційних листів, які засвідчували походження пошукувача громадянства, і видавались місцевою канцелярією чи старостинським урядом того міста чи села, звідки прибув до Львова останній. Були випадки, і далеко не поодинокі, коли набуття міських прав відбувалось без такого документу, але у тому разі, якщо пошукувач зобов'язувався представити його до обумовленої дати. А за дотримання ним слова

мали поручитись кілька львів'ян. А втім, почастилі невиконання даної угоди примусили міську раду прийняти 1424 р. постанову про накладання 10 коп грошей штрафу на тих, хто виступав свідками в процесі надання міського права, якщо їх підпічний вчасно не подав необхідний документ. Вихідці із сіл мусіли у другій половині XVI ст. приносити до магістрату ще згоду общини і схвалення власника або так зване *manumissio* (відпускне). Шляхтичі мали подавати підтвердження родоводу від кількох представників свого стану.

Отримуючи міське право, громадянин мав зректись своїх попередніх привілеїв, щоб одержати право на міщанство. При прийнятті до міського права русинів та вірмен, які формально не мали б зустрічати перешкод (хоча на практиці це було не завжди), у міських книгах нотовано, що міське право Львова сягає так далеко, *in quantum se Armenorum et Ruthenorum extentunt privilegia* (що навіть на русинів і вірменів розтягує привілеї). А для іноземців, які намагались стати повноправними львівськими міщанами, обов'язковим було визнання католицької віри.

Громадянство у Львові не було спадковим. Навіть народжені в місті особи мали із досягненням повноліття формально набувати право міщанства. І лише представники дуже славних або давніх львівських родин не подавали у магістрат лист про своє походження. Міське право не могли отримати неодружені молодики. З 1411 р. вони мали сплачувати місту спеціальний податок *vestigal taurinum* (букове в люстарції XVI ст.).

Для отримання міського права необхідним було володіння нерухомістю на теренах міста (у різний час вартість її мала бути від 3 до 6 тисяч злотих). Але і тут траплялись винятки. Коли у 1406 р. львівський радник Леонард подарував свій будинок громаді міста під шпиталь, міська рада зобов'язалась не примушувати його купувати нову нерухомість, дозволивши торгувати у місті безмитно.

Крім володіння значним нерухомим майном у місті, новоспечені міщани мали сплатити податок на кілька років наперед та щось подарувати місту в залежності від свого хисту, ремесла чи краму.

Новий міщанин повинен був скласти присягу на вірність громаді і послушенство магістрату. Дата постанови міської ради про надання міського права вважалась датою його набуття. Після вписання у відповідний реєстр, міщанин, як правило, отримував письмове засвідчення своїх прав. Якщо ж він з тієї чи іншої причини (злочин, відмова, переїзд у інше місто тощо) втрачав своє право, мусів цей документ повернути у магістрат.

Міське право отримували й жінки, але Рада звичайно призначала для них опікуна.

У часи безкоролів'я магістрат Львова, як репрезентант королівської влади в місті, не практикував надання міських прав.

Прийняття до міського права фіксувалось у спеціальних книгах *Libri electionum et ius Civitatis suscipientium* (книги виборів та прийняття міських прав).

Набуття міського права давало звільнення від низки податків і уможливлювало участь в управлінні Львовом, а отже знову ж таки, – отримання певних економічних переваг.

Слід зауважити, що міщани таки мали реальну можливість безпосередньої участі в органах самоуправління. Так, радником міг бути осілий в місті чоловік віком від 25 до 90 років, народжений у шлюбі, не лихвар, не зраджуючий і не зраджений у шлюбі. Практично кожен обиватель Львова з 21 року міг стати і лавником. Проте цю посаду не могла обійняти жінка, а також чоловік неповна розуму, лунатик, німий, сліпий, глухий, проклятий, виволаний, відступник від християнської віри, єврей, неодружений, чи незаконно народжений.

Чимало користі приносило львів'янам магдебурзьке право, і не просто було здобути львівське громадянство. Тому й заслуговувало воно гордості і пошанівку. І скільки б соціальних, національних та релігійних катаклізмів не відбувалось у місті, стати львівським міщанином було почесно і жадано. Такий статус львівських громадян – один з чинників, що творив велич середньовічного Львова.

Тетяна ГОШКО

Конкурс на перебудову ратуші, 1908 р.

Арх. С.Пайздерський (III премія)

Арх. Ю.Гандзелевич (II премія)

Арх. Р.Бандурський (I премія)

ЦЕЙ НЕПОВТОРНИЙ, СВОЄРИДНИЙ, ВИНЯТКОВИЙ, ОСОБЛИВИЙ ЛЬВІВ

ОСОБИСТИЙ ПОГЛЯД РАДІЕСТЕЗИСТА НА МІСТО

Неповторність, своєрідність, винятковість, особливість Львова пояснюється як його географічним положенням, так і тим, що місто це будувалось для людей і людьми з чудовим, досконалим знанням мистецтва, науки, відчуттям випромінювання в навколишньому середовищі, яке зараз називається радіестезією [1, 2, 3, 4].

Відчуття випромінювання у навколишньому середовищі притаманне всім біологічним системам від мікроорганізмів до людини, бо це відчуття дає можливість визначити розміри простору, придатного для існування ("екологічної ніші").

Радіестезійні знання існують стільки, скільки існує людство. Це доводять малюнки на стінах печер, відкритих в іспанських Піренеях. Люди, які мешкали в цих печерах, не знали ще ані луків ані стріл, але вміли користатись радіестезійним вагадлом при пошуках стада мисливської дичини.

У Китаї це знання має назву Фен-Шут [5, 6]. Китайський імператор Хсу (Msu) видав 4000 років до н.е. закон, що вимагав перед початком будови житлового дому вивчення місця (терену) будови, визначення чи відсутні такі звані "пазури смока", як китайці визначали підземні водні потоки. Закон цей є обов'язковим до сьогоднішнього дня. В багатьох країнах, наприклад у Швейцарії, Франції, ФРН, Великобританії, радіестезія широко використовується у практиці повсякденного життя. Наприклад, у будівельне законодавство цих країн впроваджено обов'язок радіестезійної оцінки теренів, призначених під забудову. Не будують там вже давно житлових будинків або приміщень для худоби на теренах, не перевірених радіестезистами, не мовлячи про шпиталі чи школи.

Не може бути мови про те, щоб існуючі вже будівлі, якщо вони розташовані у патогенній зоні, не були забезпечені від шкідливих випромінювань.

Як наслідок, в Швейцарії на 30% спала кількість захворювань на хвороби онкологічні і хвороби кровообігу. Цей приклад — перспектива радіестезії для України.

В половині 70-их років радіестезисти англійські, швейцарські, німецькі започаткували інтенсивне вивчення лінії енергетичних потоків на поверхні Землі. По багаторічних дослідженнях стародавніх мегалітичних об'єктів, стародавніх культових будівель, костюлів дослідники

ствердили, що як конструкції, так і положення всіх важливих об'єктів враховували біокенотичні засади і були розташовані в місцях концентрації позитивного промінювання.

Подібними дослідженнями у Польщі з 1984 року займається Лешек Матела. [7].

Дослідження львівських радіестезистів привели до подібних висновків.

Львів розташований на теренах, де співпадають кілька потужних енергетичних потоків, в тому числі випромінювання стоячої хвилі сонячної плазми вздовж меридіана; випромінювання плазми, викликаного сейсмічною активністю по лінії південний схід-північний захід; випромінювання плазми, пов'язаного з розташуванням Львова на європейському вододілі.

Потужні енергетичні потоки у напрямках схід-захід, південний схід-північний захід, які проходять через Львів, показані як крупні геоенергоаномальні зони України, виділені на основі аерокосмічних даних, наведені в підручнику для студентів природничих факультетів вищих навчальних закладів [7].

Цікавим явищем є циклічні енергетичні потоки які виходять з терену Цитадельної гори. Ці енергетичні потоки послідовно подаються на терен Кульпарківської психіатричної лікарні ("жовтий" колір), через Юрську гору на Янівське кладовище ("зелений" колір), Високий замок ("блакитний" колір), Чернечу гору ("синій" колір), Пасіки ("фіолетовий" колір), Терен ТЕЦ ("малиновий" колір).

Цикл продовжується приблизно 6 хвилини, по одній хвилині у кожному напрямку.

Сонячний вітер відбиває випромінювання з периферійних гір на північ. За кілька чи кільканадцять секунд це випромінювання досягає півночі Європи, Шпіцбергена, Канади, Каліфорнії, острова Пасхи, Антарктиди, півдня Африки, долини Нілу, острова Крит, міста Афіни, міста Софія і повертається з півдня до Львова.

Таким чином на терені Львова створюється динамічна сітка енергетичних потоків.

До цього долучається велика кількість малих енергетичних епіцентрів.

Крім того наявність великої кількості підземних потоків води ще більше ускладнюють радіестезійну ситуацію у Львові.

Будівничі старого Львова добре знали всі ці енергетичні потоки і свідомо їх враховували й використовували.

Як приклад розглянемо будинок ратуші.

Будинок ратуші у вигляді прямокутника найбільше підходить для використання кількох енергетичних потоків (невеликих — посеред двора ратуші та лівої сторони будинку), досить потужних — з правої і фасадної сторони за межами площі, потужних енергетичних потоків — по діагоналі площі Ринок). Діагональні потоки проходили через скульптури-фонтани. Епіцентр енергетичної зони з лівої сторони будинку викладено чорною бруківкою у вигляді шестипелюсткової розетки.

На площі перед ратушею і у дворі ратуші не було насаджень дерев, бо вони завжали б енергетичному обміну будинку ратуші з відповідними енергетичними епіцентрами. У фундаменті будинку ратуші з усіх боків були отвори з решітками-антенами, які виконували функцію оберегів від патогенного випромінювання і одночасно опромінювали позитивною енергією будинки по всьому периметру площі. На жаль вся ця складова і докладно розрахована система радіестезійного захисту не діє.

Значна частина отворів у фундаменті будинку зараз замурована.

Решітки кількох підвальних вікон зіпсовані приварюванням додаткових прутів.

Навколо ратуші і у її дворі насадили дерева і розбили клумби.

Енергетичні потоки по діагоналям ратуші теж порушені, оскільки будинок ратуші зараз поляризований інфрачервоним випромінюванням, він виконує функцію мішені для енергетичних потоків, які працюють як лінійні прискорювачі зарядів плазми. При цьому навколо і у самому будинку виникає патогенне випромінювання.

Тому потрібно негайно привести будинок ратуші у відповідність з проектною документацією.

Одночасно треба відновити радіестезійний захист всіх інших будинків на площі Ринок.

Тоді можна нормалізувати енергетичне становище в центрі міста, а потім і в усьому місті, регіоні, країні. Бо все це пов'язане зворотними зв'язками і неможливо розділити одну систему від другої.

В європейському бюро патентів зареєстровано більше як 130 патентів на захист від патогенного випромінювання. Можна стверджувати, що значна частина з них використовувалась у львівських будинках.

Якщо пройти вулицями ста-

рого Львова, легко можна помітити, що значна кількість кришок (дверцят) вентиляційних отворів у фундаментах будинків має стандартизований вигляд. В залежності від напрямку енергетичного потоку відносно будинку, отвори у кришці (дверцятах) мають різну форму і розташування.

Це також обереги будинків в системі радіестезійного захисту. В значній кількості будинків обереги виконані у вигляді решіток вентиляційних отворів фундаментів. Іноді функцію оберега виконують решітки балконів або огорожі.

В окремих випадках обереги розташовані на фасадах будинків у вигляді керамічних виробів (розетки шостипелюсткові, ромби, тризуби).

Порушення радіестезійного захисту будинку приводить до створення у ньому і навколо нього патогенної зони. Тому природньо виникає пропозиція відповідним службам: негайно відновити всі елементи радіестезійного захисту будинків. Це не потребує великих коштів, але має велике значення для здоров'я мешканців будинків, де ці елементи втрачені або потребують ремонту.

Потім подібні обереги можна розробити і виготовити для будинків, збудованих у післявоєнний період. Це й буде початком відновлення екології всього регіону

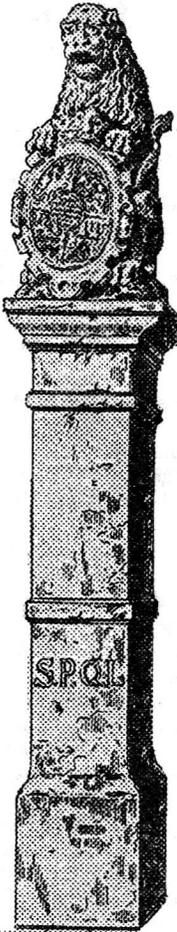
Петро ЯНКОВИЙ

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Jerzy Woźniak. Nowoczesna radiestezja: Fizyka zjawisk różdzkarskich. — Dom wydawniczo-księgarski K.S. Katowice, 1995.
2. Mieczysław Swaczyna. Radiestezja a przyroda. — Warszawa: Państwowe wydawnictwo Rolnicze i Lesne, 1991.
3. Joanne O'Brien, Kwok Man Ho. Elementy Fend shuj. — Poznań: Dom Wydawniczy "Rebis", 1993.
4. П. Янковий. Радіестезія цікава і корисна// Робітничая газета. — N 26-45.— 1991.
5. П.Янковий. Наука для характерників// Молода Галичина.— жовтень-грудень.— 1991.
6. Сара Росбах. Фон-Шуй. Китайское искусство композиции. — Львов: Инициатива, 1996.
7. Г.О.Білявський, М.М.Падун, Р.С.Фурдуй. Основи загальної екології. — Київ: Либідь, 1995.

МІСЬКЕ САМОУПРАВЛІННЯ

МАГІСТРАТ

Магістрат міста складався з двох колегій — колегії радників, або консулів і колегії правників. Кожна колегія нараховувала 12 членів. Перші представляли управління, а другі — суд міста. Очолював колегію радників бургомістр. Він виконував свої обов'язки протягом 4-х тижнів і передавав їх наступному з 3-х бургомістрів, які обирались строком на рік. Головою колегії лавників був вїйт, який теж обирався строком на один рік з числа радників або лавників. Членство в колегіях було безстроковим.

Крім цих двох колегій пізніше встановлено ще 12 старших вірменської общини, і у 1577 р. створено інститут 40 представників — по двадцять з числа купців і ремісників. З їх числа обирався регент, теж строком на рік.

Для управління фінансами міста створювався окремий відділ, званий лонгерією, який щорічно обирався з 2-х радників, двох лавників і двох представників "40". Вірмени отримали право представництва в ньому лише у XVIII ст.

Були встановлені також посади писаря колегії радників, писаря суду, писаря економічного, "синдика" міста, "інстилятора".

Відповідно до статуту князя Ладислава Опольського з 1378 р. вибори відбувалися щорічно 22 лютого на ратуші.

За день до виборів хтось з членів ради або один з старших службовців запрошував старосту або його заступника. Запрошувались також всі прелати і каноніки, один з яких відправляв урочисте богослужіння, а другий проголошував промову. Запрошенню підпадали також нижчі рангом священослужителі, а також вчителі церковної школи та учні. Бургомістр запрошував усіх керівників корпорацій і ремісничих цехів до участі у богослужінні.

У день виборів все населення міста запрошувалося до катедри биттям у дзвони протягом години. Магістрат жертвував 7 великих свічок.

Після богослужіння всі направлялись до ратуші, де після молитви відбувалася нарада радників. Після наради ратушний дзвін оповіщав вибори і закриття брами міста. Радники займали свої місця, і урочисто входив староста або його заступник, запрошений на чільне місце.

Вїйт міста з лавниками складали свої повноваження перед королівським комісаром і радниками. Далі складав повноваження наглядач сторожі і брам міста зі своїми підвладними, потім — провізори лікарень, костелів і монастирів, майстри з кожного цеху і вїйти передмість. Складання повноважень супроводжувалося передачею Раді печаток, символів влади, актів про привілеї і т.ін. Кожному зокрема і всім разом складав подяку бургомістр за виконання обов'язків.

Всі, що склали повноваження, виходили з кімнати, за виключенням тих, хто був радником.

Бургомістр на основі рішення Ради називав старості список трьох радників з шести включених до уряду на наступний рік. Серед них староста визначав королівського бургомістра. Новий радник запрошував всіх знову до кімнати, оголошувався список 8-ти наступних радників. Поспільство обирало бургомістра громади, а третій радник називався бургомістром колегії радників. Коли всі радники зайняли свої нові місця, Рада складала присягу перед королівським комісаром. Після отримання подяки за участь у церемонії староста рушав до вірменського собору в супроводі двох радників для прийняття присяги від старшин вірменської общини.

Поки відбувалася церемонія у вірменському соборі, поспільству оголошувались нові розпорядження й укази, а коли депутовані повертались, обирали нового вїйта, і бургомістр приймав його присягу.

Далі відбувався звіт про фінансові справи попередньої Ради, після чого членам ремісничих цехів доручали обрати собі цехових майстрів і, запрошуючи їх на наступний день до складання присяги, розпускали по домах. Магістрат, який

Герб Альнпеків

залишився, приймав присягу від новообраних членів, признавав або підтверджував урядників. Усі процедурні акти відбувалися з великою урочистістю, а навіть найменше легковаження їх загрожувало штрафом або ув'язненням.

Хоча колегія радників складалася з 12-ти членів, протягом року посаду виконували 6 з них, а решта були у відставці, на наступний рік вони мінялись місцями. Діючі радники не могли без поважних причин і дозволу Ради віддалятися з міста, відставні могли вільно займатися своїми справами. Звичайні справи вирішувались радниками за участю писаря по понеділках, середах і суботах. Більш важливі справи, особливо ті, які стосувались всього міста, обговорювались за участю також відставних радників.

Коли радник або лавник вмирав, або, що дуже рідко траплялось, відмовлявся від посади, решта членів колегії обирала нового. Таким чином не міщани, а самі власть імуці вирішували, кого допустити до своєї громади. Претенденти до посади виділяли значні суми на вибори, які йшли до спільної каси і ділились порівну між радниками.

Як правило, радники обирались з числа лавників, а лавники — з числа 40, але пізніше до участі у виборах допускались і інші особи з академічними ступенями. На початку XVIII ст. новообраний радник мусив носити одяг лише

польського покрою, а при недотриманні цієї умови міг бути виключений з Ради.

У початковий період лавники, так само як і радники, обирали самі своїх членів, пізніше радники присвоїли це право собі. Лавники відвоювали можливість нададі висувати на звільнене місце двох кандидатів, одного з яких затверджувала колегія радників. Лавники, так само як і радники, мали в катедрі свій вївтар, обирали з свого середовища двох охоронців символів влади (печатки, жезла вїйта, казни і т.ін.).

12 старшин вірменської нації, так само як і радники, ділились на 6 діючих і 6 відставних. Крім судових функцій, вони представляли інтереси своєї общини.

Інститут 40-а представників був введений, як вже згадувалось, королем Стефаном Баторієм у 1577 р. через суперечки між міщанами і магістратом. До того часу магістрат становив самовладну олігархію, що мало і добрі, і погані сторони. Добрі — бо радники, використовуючи для себе привілеї міста, прагнули помножувати його свободи і відстоювали їх перед королем. Погані — бо ці дванадцять членів не звітувались за свої прибутки, встановлювали на свій розсуд податки, ділили між собою публічний маєток, використовували або привласнювали собі нерухомість міста. Врахувавши це, король встановив згаданий інститут, без відома якого жодні податки і витрати не могли бути затвержені, на нього покладався також контроль за діяльністю магістрату.

Склад представників визначався також без строку. Засідання їх відбувалося 4 рази на рік з повідомленням бургомістра і Ради. Допускались також і позачергові зібрання. Ці сесії могли бути або партикулярними, коли вони під керівництвом регента вирішували свої справи, або генеральними, на яких були представлені всі стани і нації міста за виключенням Ради. Згідно з інструкцією від 1622 року, на генеральній сесії першість мала колегія лавників, друге місце — старійшини вірменської общини, третє — кушчі, четверте — ремісники, а п'яте — русини як народ. Консули здійснювали нагляд за роботою сесії і мусили рахуватися з її думкою.

Скорочений переклад з польської за "Хронікою міста Львова" Дениса ЗУБРИЦЬКОГО (О.В.)

Вївтар з каплиці Боїмів

СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ЛЬВОВА

БУРМІСТРИ

“У цьому місті, як у Венеції, стало звичним зустрічати на ринку людей з усіх країн світу... Кожен, якщо б мовою він не говорив, знайде тут і свою мову”.

М. Груневез. Щоденник. 1601-1606 рр.

Початки Львова, як свідчать останні знахідки археологів, сягають удвічі глибше в давнину, ніж про це збереглися письмові свідчення. Однак як місто Львів започаткували в середині XIII ст. руські князі Данило й Лев. При цьому вони значною мірою спиралися на західних ремісників і купців, усіяло заохочуючи їх селитися у своїй державі. Міста були опорою князів у боротьбі з боярством, осередками західної цивілізації і рушіями прогресу. Першими з чужинців прибули до Львова німці. Нечисленні документи, що дійшли до нас з XIV ст. (князівські архіви загинули 1340 р., коли поляки вперше спробували заволодіти Львовом), свідчать про добрі стосунки галицько-волинських князів з Тевтонським орденом, містом Торунем та Ганзейським союзом. Німцям у Львові було надано самоврядування, а їхнім війтом був Бертольд. Князь Лев надав йому у володіння село Малі Винники “за його вірну службу”. Війтом був і син Бертольда Матеус. Згодом, коли Львів перейшов під польське панування, Казимир III у 1356 р. перевів усе місто на магдебурзьке право, відмінивши руські права і звичаї. Німецьке право в першу чергу мало слугувати католикам, інші ж нації – вірмени, жида, сарацини, русини – могли користуватися власним правом на суді своєї нації, але під головуванням міського війта.

Організація магістрату й будівництво ратуші мали для Львова в часи політичної нестабільності (протягом 2-ї пол. XIV ст. місто входило або до Польщі, або до Угорщини, або до Литви) виняткове значення. Саме тоді забудовується ринкова площа, навколо міста постають потужні укріплення, муруються святині. У найдавнішій судовій книзі Львова від 1382 р. вказано склад міського суду: війт Йоган Амен, присяжні Ніколаус Брігер, Йоган Кереведір, Фрічкон зі Смотрича, Петер Мельцер і Петер Штехер. Серед міщан зустрічаються вірмени Аслан і Абрам, Геворко-коваль, німці Гоблон-кравець, Ватеруш-цирульник, Сакс-каретник, Генріх Клемме, Ельрік, українці Яків Довгий, Корнів зять Миць, Якуш Купич, поляк Ян Гранда.

Як міський суд, так і рада міста складалися виключно з католиків – німців, поляків, італійців. Саме вони утворювали львівський патриціат, називаючи себе “пани консули і світлий магістрат”. Багатство і час проживання у місті були першими критеріями при обранні бурмістра – керівника магістрату. Бурмістр не завжди користався необмеженими повноваженнями, частіше був лише одним з райців і називався “проконсул”. Однак час від часу на цю посаду потрапляли люди вольові й амбітні, і тоді Львів переживав тяжкі часи диктатури. Так трапилось з Павлом і Мартином Камп'янами. Попри латинізоване прізвище (Новікамп'ян – насправді Новопольський) й титул доктора медицини,

Павло Камп'ян, який 1560 р. отримав міське право, займався торгівлею. Одружившись із донькою славного торговця рибою Марка Острогурського (справжнє прізвище Шарфенберг), він подвоїв свою фортуна. Адже його тесть поставляв великі партії соленої і сушеної львівської риби навіть до королівського двору. 1617 р., наприклад, він доставив одною партією 14 бочок соленої риби, 78 каменів осетра, 18 каменів дунайського коропа та ін. Камп'ян був суворою і зяятою людиною, охоче давав у борг, але кредитором був жорстким і безжалісним. Коли 1594 р. місто опинилось у складній фінансовій ситуації, райці позичили в доктора Павла 1000 золотих, віддавши в заставу оренду дуже прибуткової міської млини. Свого сина Мартина, який за свідченням сучасників перевищував батька і розумом, і розмахом фінансових починань, батько послав вчитися до Кракова, а потім до Італії. Доктором медицини Мартин повернувся до Львова й кинувся у вир життя: займається лікарською практикою, продовжує лихварську справу батька, стає райцею, а згодом і бурмістром Львова. Позики містові, започатковані батьком, Мартин повторює не раз: 1606 р. позичає 1300 зол. під заставу с.Клепарова, 1622 р. “з любові до батьківщини” покриває борг міста у 20 тис. зол., 1624 р. отримує в заставу с.Скилівок. Економічна неволя й вічний борг перед Камп'янами з часом викликали серед міщан справжню революцію проти їх диктатури й пихи. З 1628 року цю боротьбу очолює лікар Еразм Сикст. Судові позови й процеси не лише позбавили М.Камп'яна посади райці, а навіть призвели до втрати ним громадянства. Аж такого покарання доктор Камп'ян явно не заслужував.

Мартин Камп'ян

Він, звісно, не був добродійцем, але ж вкладав свої величезні кошти у розбудову міста. Саме камп'янівська ратуша, увінчана левом, королівським орлом і гербами патриців, простояла до 1826 р. Під час епідемії 1623 р. саме лікар Камп'ян один з усього патриціату залишився в місті. Дючі як диктатор, він очолює боротьбу зі смертю, лікував хворих, ховав померлих, вдень і вночі керував містом. М.Камп'ян не змирився з висунутими звинуваченнями, вперто захищався, але помер, не дочекавшись справедливості, 1629 р. До нього лише з одним бурмістром Львів вчинив подібне – позбавив громадянства.

Йдеться про Йогана Альнпека (Алембека), львівського аптекаря, райцю, поета і вченого, завдяки якому Львів на початку XVII ст. став знаний у всьому світі як місто, що “має найкращі каменоломні порівняно з іншими містами Польщі... архітекторів і найдосвідченіших будівничих – поляків, німців, італійців, і в кожній професії таких чудових майстрів, що ніде в Польщі не можна б краще озброїти військо, як тут...” Річ у тім, що нарис про Львів Альнпек писав на замовлення Г.Брауна для 6-томного видання “Міста світу”, виданого у Кьольні 1618 р. Вже на початку століття Альнпек був відомим вченим і поетом, адже мав для цього всі умови. Його батько, приїхавши до Львова з Фрайбурга 1567 р., був не лише знаним і

заможним купцем, але й любив науку, літературу й мистецтво. Серед його майна згадуються географічні карти, 64 картини, чудова бібліотека з німецькими пергаментними кодексами. Не випадково він відіслав сина вчитися медицини до Падуї. Це не європейська освіта й гуманістичний світогляд спричинилися до того, що Йоган Альнпек вчинив нечувану у Львові річ – 1602-1603 р. очолює боротьбу посіпства проти магістрату, проти засилля патриців, за демократизацію міського управління. За це аптекаря і вченого всіяко переслідували, ув'язнювали і навіть позбавили громадянства. Однак він перейшов через ці випробування і навіть став згодом львівським бурмістром. Династією Альнпеків продовжив Валеріан, лікар і філософ, ректор академії у Замості.

Не менше зробив для слави Львова Варфоломій Зиморович, чи не єдиний вірменин на посаді бурмістра. Працюючи у Львівському магістраті з 1620 р., він на основі документів, історичних творів і хронік написав латинську хроніку міста “Потрійний Львів”, розповівши, між іншим, про заснування Львова руськими князями, про події часів Хмельниччини. У поемі “Пам'ятка з турецької війни” (1623 р.) він прославляв заслуги козаків у Хотинській битві.

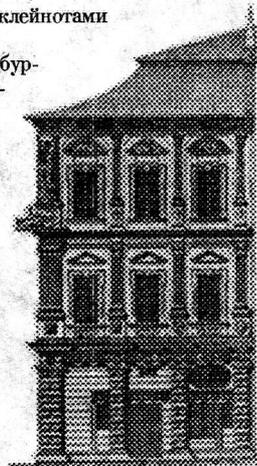
Не одного лавника, райцю й бурмістра дала Львову династія Шольців. З роду в рід вони торгували рибою, а водночас були урядовцями, дипломатами, 1595 р. навіть отримали від цесаря Рудольфа II титул баронів. Мельхіор Шольц-Вольфович як бурмістр у 1623 р. видав ординацію про оборону міста, визначив обов'язки міської піхоти, цехів, передміщан в разі воєнної небезпеки.

Династія Вільчаків, відома з 1473 р., споконвічних купців-суконників, дала містові бурмістра Домініка, королівського секретаря. Він, використовуючи придворні зв'язки й близькі стосунки з Яном III, забезпечував львівських зброярів і ювелірів постійними замовленнями на коштовні шаблі, обладунок, прикраси.

Відомим медиком і королівським лікарем був бурмістр Станіслав Дибович (пом. 1618 р.). У своєму заповіті він називає “найпершими, дорогими клейнотами моїми” книги.

Серед львівських бурмістрів, райців і лавників були купці, лікарі, аптекарі, юристи, люди багаті й освічені. Не всі вони заслужили у міщан на добру пам'ять і шану. Але після себе вони залишили чудові бібліотеки, каплиці й костели, церкви й монастирі, шедеври літератури, мистецтва й науки. Прізвища й роди Альнпеків і Бандініеллі, Зиморовичів і Массарі, Камп'янів і Боймів, Дибовичів і Шольців, Корняктив і Гордонів, Медзапетів і Убальдіні давно розчинилися в українському морі. Однак і досі живе й радіє з життя такий любий їхньому серцю Леополіс – місто Львів.

Іван СВАРНИК

Будинок Шольц-Вольфовичів

Свобіле
Пам'яца

качор
1995

Адреси, вулиці, будинки

Не замислюючись, кажемо назву вулиці та номер будинку, де мешкаємо, адресуємо листи, вислуховуємо "трамвайні дискусії" про доцільність останнього перейменування львівських вулиць, а деколи й читаємо в популярних виданнях начерки з історії їх назв. І може здатись, що назви вулиць так само старі як і наше місто, що в усьому світі панує така сама як у нас система адрес будинків.

Насправді, існуюча сьогодні така звана орієнтаційна система нумерації міських будинків тільки цього, 1996 року, може відзначати своє 125-ліття. До того часу назви вулиць застосовувалися, але мали, так би мовити, традиційний, а не офіційний юридичний характер. Переважно, в них відбивалась професія мешканців (Шевська, Пекарська — частина сьогоднішньої Вірменської), етнічно-релігійна належність (Вірменська, Руська), якась характерна ознака (вуличка Криве Коло тягнулася попри південний фасад монастиря Домініканів). Часто бічні вулиці та провулки мали ту саму назву, що й основна прилегла до них вулиця, — так в українській дільниці Львова крім вулиці Руської були й Руська бічна (тепер вул. Івана Федорова) та Руська мала (пробігала паралельно до вул. Руської з південної сторони від скверу, де зараз стоїть пам'ятник Івану Федорову). Обмежені вулицями квартали були розбиті на земельні ділянки (парцелі), забудовані мешкальними та господарськими будівлями. Прикметник, утворений від прізвища, прізвища чи імені власника, і слово "кам'яниця", занесені в податкові реєстри, означали конкретну парцелю (Балабанівська кам'яниця). Власники змінювалися, а назва найчастіше закріплювалася і вживалася на протязі ранньоновітнього часу аж до захоплення Львова Австрійською імперією у 1772 р.

Централізована австрійська влада поміж іншими реформами зайнялася й уніфікацією податкової системи. Львів було поділено на середмістя і чотири (Галицьке, Краківське, Жовківське та Личаківське) передмістя. За одиницю оподаткування було взято ту ж парцелю, але для певності та полегшення їх вже не називали традиційними назвами, а пронумерували наскрізно зростаючим рядом чисел для кожної з п'яти названих міських

дільниць. Оскільки номери повторювалися, кожна дільниця отримала свій індекс, який писали після номера. Індексом для середмістя була буква "м", а для передмість — відповідно дробі 1/4, 2/4, 3/4, 4/4. Така система міської нумерації називається конскрипційною.

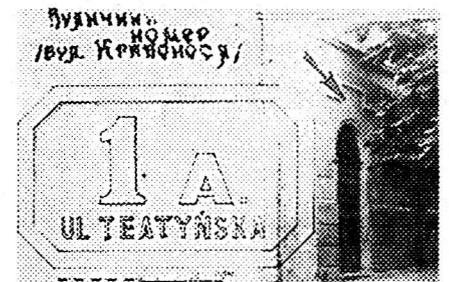
Прийнято вважати, що наслідком наданого Львову 14 жовтня 1870 р. статусу гмінної автономії став бурхливий розвиток, перетворення його у справжнє європейське місто. Ось що пише про новий поділ міста у 1871 р. виданий у 1902 р. "Przewodnik po Lwowie": "Вулицям та площам переважно надано нові назви, а будинки пронумеровано на загальнодержавний спосіб, так що кожна вулиця має свої номери, починаючи від першого, парні — з правої, а непарні — з лівої сторони вулиці, йдучи від середини міста, тобто від Ринку. На кожному будинку або реальності знаходиться табличка з орієнтаційним номером та назвою вулиці, дороги чи площі. Реальності, що мають декілька фасадів, позначені такими табличками на кожному з них. Назви вулиць, доріг та площ позначені окремими таблицями більшого розміру, які відрізняються формою та кольоровими облямівками. Вулиці, які проводять від середмістя до периферії (тобто головні), мають прямокутні таблиці, а поперечні та хордові вулиці — таблиці овальної форми. Таблиці з назвами площ та номерами їх будинків позначені червоними літерами і цифрами, таблиці ж з назвами вулиць — чорними. Окрім того, таблиці для кожної з дільниць відрізняються між собою кольором облямівки, які для середмістя є червоними, для I дільниці — брунатними, для II дільниці — зеленими, для III дільниці — жовтими, для IV дільниці — голубими".

Проте не варто забувати, що ця реформа провадилася в часі зростаючої колонізації Львова, метою якої було перетворення Галичини на польську "державу в державі". Офіційно надані у 1871 і наступних роках назви вулиць і площ нагадували про різні події в історії польського народу, діячів (деколи навіть дуже маловідомих) його культури і повністю замовчували факти українського походження та розташування міста.

Не можна занадто переоцінювати "сучасну європейську" систему поділу міста. У містах Північної Америки з їх регулярним плануванням номери будівель часто означають віддаль в одиниці довжини від умовної нульової точки (центру міста), а у Венеції по сьогоднішній день з успіхом користуються конскрипційною нумерацією.

Ми ж за 125 років зжилися з орієнтаційною системою нумерації, вже майже звикли до нових назв вулиць, і, пам'ятаючи історію міста, будемо жити в українському Львові.

М. ДОЛИНСЬКА

Під час завершення верстки цього номеру газети, коли редакція шукала ілюстрації на 10 сторінку і вже ладна була звернутися до десятків разів опублікованого зображення старої ратуші Глоговського, до нас завітав скромний молодий чоловік з дружиною і запропонував познайомитись з його роботами. Відкривши папку, ми були просто ошелешені. Десятки старовинних львівських будівель, Високий і Низький замки, фортифікації, храми і громадські споруди, словом, вся панорама Вітвіцького перенесена на ватман.

Автором цих малюнків виявився інженер-механік, колишній випускник Львівської політехніки Ігор Качор. Глибоке знання старої львівської іконографії, любов до рідного міста поєднав він з талантом конструктора, який володіє просторовою уявою і здатний за законами математичної логіки синтезувати архітектурні деталі. Все це лягло в основу оригінальної графічної серії видів старовинного Львова.

На наступний день в редакції зібрались декілька краєзнавців, знавців львівської старовини, в тому числі, досвідчений архітектор-реставратор Костянтин Присяжний. Прискіпливий аналіз малюнків не виявив жодних відхилень від історичної правди.

Графіка старого міста не єдине захоплення художника. Є у нього роботи на склі, на кераміці, живописні пейзажі, цікаві дитячі іграшки. Цикл сюрреалістичних композицій на теми кохання присвячено його щирій шанувальниці і однодумцю, чарівній дружині Любі. У 1994 році в Державному університеті ім. І. Франка відбулася персональна виставка Ігоря Качора, про яку на шпальтах "Молодої Галичини" розповіла мистецтвознавець Христина Саноцька. Планується виставка робіт художника в бібліотеці Львівської політехніки.

Публікуючи рисунок середньовічної ратуші Львова, плануємо в наступних номерах більш широко ознайомити наших читачів з цікавими роботами Ігоря Качора.

Ратуша завжди мала символічне значення духовного осередку міського організму, особливо в часи самоуправління Львова. Цей головний громадський будинок львів'яни з гордістю називали своїм Капітолієм.

Про вигляд старої ратуші, що не дійшла до наших днів, можна скласти уявлення на підставі акварелі Юрія Глоговського з початку XIX ст. (вид на південний фасад, зберігається у відділі мистецтва Львівської бібліотеки НАН ім. Стефаника), літографії Карла Ауера (1837) і моделі будинку, зробленої у 1928 р. Янушем Вітвіцьким (у Львівському історичному музеї). Про етапи та подробиці будівництва писав, спираючись на архівні документи, в монографії "Львівська ратуша" (1907) відомий історик міста Францішек Яворський.

Найперша ратуша була побудована, ймовірно у 1372-1378 з каменю, але була з дерев'яною вежею, що згоріла внаслідок пожежі 1381. Найдавніші міські акти свідчать про існування ратуші в 1382. Вона вже була прикрашена творами мистецтва. Так, за припущенням Владислава Лозинського, на зовнішній стіні ратуші була закріплена картина "В'їзд Христа в Єрусалим", реставрована у 1408 живописцем Лукасом Молером. Центральну частину будинку увінчував кам'яний барельєф з зображенням Богородиці. Цю оздобу залишили при реконструкції ратуші в кінці XV ст. У 1489-1491 замість розібраного старого західного крила було добудовано нове кам'яне, разом з вежею. Керував реконструкцією архітектор Ганс Штехер (в деяких дослідженнях названий Блехером). Авторство будівничого зафіксував напис, вирізьблений на фасаді вежі. Новозбудована ратуша, вірогідно, виглядала імпозантно — міські книги називали її "преторійським палацем". Чотиригранна башта була закінчена у 1504, тоді ж на ній вмонтували новий годинник, що автоматично віддзвонював час. Годинник розмалював львівський живописець Іоганн. Вежу завершували галерея для сурмача й черепичний дах.

На протязі XVI ст. вежа двічі згоріла під час жадливих пожеж усього міста в 1527 та 1571. Декілька разів її реставрували: у 1532-1540 міський будівничий Лука, у 1557-1571 архітектори Іван Лис та Щасний Трембачик (які водночас добудували нове, східне крило ратуші). Особливо дбайливо кожного разу відновлювали та орнаментували живописом годинник, не шкодуючи на це коштів. Очевидно він не тільки регламентував повсякденне життя львів'ян, але й вважався зоровою та слуховою емблемою міста. Встановлений у 1574 новий годинник виконали

СЕРЦЕ ЛЬВОВА

Історія спорудження та оздоблення ратуші

майстер Мельхіор Тил і живописець Войтіх. Дзвеніння цього годинника, що лунало над містом, як і саму вежу, "об яку стираються хмари", поетично оспівував в "Роксоланії" (1590) Себастьян Кльонович.

В 1589-1591 патрицій Станіслав Шольц фінансував розширення і оздоблення ратуші. Головний вхідний портал з арочною брамою прикрасила рясна ювелірна різьба по каменю з ренесансними мотивами, подібна до архітектурного декору поблизької "Чорної кам'яниці". Перед порталом на високій (2,5 м) колоні в 1591 був встановлений кам'яний лев з геральдичним щитом у лапах, якого вирізьбив скульптор та архітектор Андреас Бемер. Цей лев, названий з 1618 "Лоренцовичівським", у 1874 був перенесений під курган на Високому Замку, де він знаходиться дотепер. Тоді ж, у 1589-1592, біля східного крила ратуші Бемер встановив кам'яну "скриню" (криницю) з величезною бронзовою статуєю водяної німфи Мелюзини. У розпочатий С.Шольцем комплекс переобладнання ратуші та її оточення увійшов 1596 кам'яний "прангер" (стовп кари), споруджений замість дерев'яного під вежею ратуші на місці страт. Невідомий скульптор вигадливо з'єднав разом, як сіамських близнюків, алегоричні фігури римської Феміди і Ката в тогочасному одязі міщанина (тепер реконструкція стовпа кари стоїть у Італійському дворіку історичного музею).

У другому десятиріччі XVII ст. бургомістр Львова Мартин Кампіан доручив Бемеру провести чергову перебудову ратуші. В 1619 вона була закінчена, і споруда набула остаточного вигляду, що не мінявся відтоді два століття (ї збережений власне в рисунках Глоговського й Ауера). Загальний стильовий характер ратуші був екліктичний, дещо безладний, зате по-своєму оригінальний та мальовничий. Отже, будинок складався з трьох нерівномірної висоти корпусів, зведених у різний час. Середня частина — готична, XIV ст., з рельєфом Богоматері на фронтоні; західне крило — з великими вікнами, споруджене Штехером у 1491-1504; східне крило, добудоване в середині XVI ст., — з віконними отворами, узгодженими за модулем до центральної частини, але з інакшою конструкцією даху.

В період "кампіанівської" реконструкції початку XVII ст. до західного крила був добудований за проектом Амброзія Прихильного ренесансний аттик з аркадою. Також ренесансне стильове забарвлення мала нова триярусна восьмигранна вежа, яку Бемер спорудив у 1619 на базі старої чотиригранної. Вітончена та струнка, висотою 58 м, башта ратуші відіграла у загальній панорамі міста значну роль, перегукуючись з силуетами вежі Корнякта й вежі бернардинського костюлу (також авторства Бемера). Башта ратуші завершувалась куполом з флюгером із зображенням металевого лева (зберігається тепер в історичному музеї). Цю емблему міста на протязі двох століть оточував містичний ореол: кожного разу,

коли буря скидала флюгер зі шпиль, Левів страждав від якогось лиха. Нижче купола вежу оточувала галерея, по якій ходив міський сурмач. Він сповіщав тривогу, встромлюючи сурму у кам'яні пащі левів. Галерею підтримували вісім кам'яних консолей також у вигляді левів (скульптор Бернард Дікембош). Два з цих левів стоять нині біля штучного гроту на Високому Замку, інші два прикрашають криницю на вулиці Коперника, ще два знаходяться на збереженні Львівської картинної галереї. Під балконом вежі розміщувався годинник з чотирма циферблатами, оздоблений скульптурами амурів. Ще нижче вежу прикрашали герби, зображення

Флюгер середньовічної ратуші

святих Роха та Станіслава Костки, різні написи і скульптурні рельєфи. Поодинокі прикраси старої вежі зберігаються тепер в історичному музеї: герб Львова роботи Бемера (1608) та фрагмент барельєфа із зображенням човна з веслярами (він символізував торговельне значення Львова). Серед численних латинських написів-сентенцій, що декорували вежу, був і такий: "Felix civitas, cui praesunt philosophi" — "Щасливим є місто, яке очолюють філософи". Головний зал міської ради був оздоблений стінними розписами, великою кількістю східних килимів, портретами королів та гетьманів, картами частин світу. У другому найбільшому приміщенні ратуші — залі Судової палати — висіла значних розмірів картина "Страшний суд", намальована ще в XIV ст. Досить характерним і типовим для старого Львова елементом оздоблення ратуші була холодна зброя — розвішана по всіх кімнатах і коридорах будинку. Фасади ратуші назовні були обліплені, ніби коралами чи ластівчиними гніздами, різноманітними торговельними лавками й крамницями.

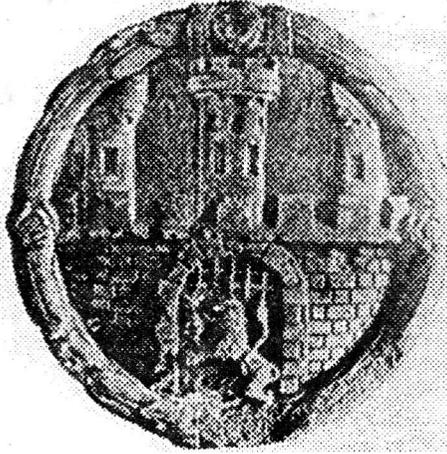
На початку XIX ст. старий будинок ратуші, вже занедбаний та напівзруйнований, було вирішено розібрати і замінити новим. Австрійські експерти розглядали різні архітектурні проекти. Всі вони узгоджували добудову до старої кампіанівської вежі нових корпусів. Проекти були виконані переважно у стилі пізнього класицизму, деякі перед-

бачали цікавий синтез архітектури з монументальною скульптурою (зокрема, проект Антона Штайнхеллера). Нарешті у Відні був затверджений спільний проект львівських архітекторів — міського будівничого Франца Трешера і ад'юнкта будівництва Йосифа Маркля. Бажання авторів проекту зберегти стару вежу як високоякісний твір зодчества та дорогий для львів'ян символ було настільки сильним, що Маркль і Трешер разом з головою міського будівельного управління Німштеттером склали акт про придатність башти, не зважаючи на значні аварійні тріщини. Власне під час цієї трагікомічної експертизи 14-го липня 1826 вежа завалилася. Члени комісії встигли втекти, але в руїнах загинуло 8 осіб — сурмач, його дочка, солдати та робітники.

Ця катастрофа прискорила розбирання старого будинку і спорудження нової ратуші. 21-го жовтня 1827 був урочисто, під залпи гармат, закладений наріжний камінь. Автори планів Трешер і Маркль очолили керівництво будовою. У спорудженні брали участь також архітектори Алоїз Вондрашка та Юрій Глогівський. Нова ратуша була посвячена 2-го жовтня 1835. Її вигляд до 1848 ми бачимо на літографії К. Ауера з 1837. Великий (довжина 78 м, ширина 58 м), набагато більший від старого будинку чотириповерховий прямокутний корпус викликав захоплення львів'ян. Чотиригранна вежа висотою 65 м була завершена куполом. На ній було встановлено годинник, що вважалося чудом сучасної механіки. Пишне оздоблення великого залу міської ради — мармур та позолочені стюки — коштувало 17 тис. золотих. Головний південний фасад мали прикрасити рельєфи у формі ампрічних міфологічних постатей та арабесок різця Йогана Шімзера. Але Шімзер закінчив ці 25 скульптур лише у 1847, вони були тимчасово, перед монтуванням, складені на горіщі ратуші і загинули через рік під час бомбардування міста. Вартість всієї споруди перевищила півмільйона золотих. Інтер'єри налічували 156 кімнат і 9 великих залів. Крім магістратських установ тут розташувались також Галицька ошадна каса, пізніше Реальна та Промислова школи, Художньо-промисловий музей, а з початку ХХ ст. — міський архів.

1-го листопада 1848 у Львові спалахнуло антиавстрійське повстання. Наступного дня артилерія генерала Гамерштейна обстріляла центр міста. Ратуша згоріла, особливо постраждали інтер'єри та верхня частина будинку. Відновлено споруду було у 1849-1851, за планами міського будівничого Йогана Зальцмана. Він замінив східчасті аттики над фасадами на трикутні фронтони, а завершення вежі зробив не купольним, а бланковим — для функцій протипожежної чи іншої сигналізації. Реставрацію ратуші закінчили весною 1851 архітектори Вільгельм Шмідт, Вінченці Равський та Йозеф Франц. 3-го травня 1851 з вежі задзвонив новий годинник, виконаний на фабриці Вільгельма Штігле під Віднем. Дещо модернізований, його механізм служить і тепер. З верхів'я вежі відкривається гарний вид на панораму міста. Він був доступний для публіки раніше на день польської конституції 3-го травня, а в наші дні — під час щорічного осіннього свята Львова.

Ансамбль ратуші та площі Ринок доповнюють 4 кам'яні фонтани скульптора

Герб Львова з ратушевої вежі

Гартмана Вітвера. Вони похваляють дещо сухий і лаконічний, з чіткими геометричними об'ємами будинку. Південний та західний фасади акцентовані масивними портиками з фронтонами. Стиль ратуші — раціональний, стриманий у застосуванні декору — втілює засади пізнього австрійського класицизму та бідермайєру. Цей типовий для мистецтва Галичини середини ХІХ ст. стиль був колись негативно оцінений рядом дослідників як "бюрократичний" чи "казарменний". Але з сучасної точки зору помітна певна естетична вартість будинку ратуші, особливо композиційна гармонійність, цілісність об'ємів та силуету, а також значення вертикальної домінанти вежі у панорамі міста. Ратуша активно організовує центр Львова, а її башта стала однією з візуальних прикмет міста.

Спроби капітальної перебудови "святині міського уряду" на основі стилізації місцевих художніх мотивів, розпочаті на межі ХІХ-ХХ ст., не дійшли до реалізації. Це були проекти ратуші в традиційних для історизму стилях неоготики, необарокко (цікавий проект Альфреда Захаревича, 1897) або трансформованого галицького ренесансу

(проект Юзефа Піонковського, 1907). Натомість були здійснені деякі плани покращення декору фасадів та інтер'єрів. У 1880 з приводу приїзду імператора Франца Йозефа до Львова головний вхід було оздоблено порталом з кам'яними скульптурами — двома левами різця Тадея Баронча і алегоричними фігурами Гостинності, Мужності та Патріотизму роботи Леонардо Марконі. Статуї на сходовій клітці та коридорах (зокрема, алегорію самоуправління Львова) виконали Тадей Блотницький, Зигмунт Трембецький і Фелікс Мікульський. Ці скульптурні прикраси (за винятком левів) були ліквідовані в ході реконструкції ратуші в 1928-1929. Тоді ж інтер'єри, особливо зал міської ради, були перебудовані в стилях конструктивізму і ар деко за проектами Вітольда Равського та Рудольфа Мартулі. Головний зал отримав нове залізобетонне перекриття, стеля декорована кесонами і ліпним орнаментом. Стінопис Маврікія Флека з 1906 був зафарбований, а велику картину Яна Стики "Полонія" з залу міської ради передали до картинної галереї. Вітольд Равський, схильний до модернізації в дусі ар деко рокайльних мотивів, виконав ескізи стінних розписів у кабінеті президента міста (1928, замість сецесійного оформлення з 1905) та нереалізовані проекти нових левів біля входу і іншого завершення вежі.

Після другої світової війни будинок ратуші не зазнав кардинальних перебудов. Був дещо змінений характер приміщення, особливо їх декор. Так, з залу міської ради зникли стінні розписи, скульптурні рельєфи і портрети бургомістрів. Фасади ратуші оздобили нові скульптурні меморіальні дошки, зокрема роботи Миколи Посікіри (1977). Кам'яних левів біля входу наново вирізьбив (двічі, у 1948 і 1981) Євген Дзіндра. Новий герб на щитах левів з'явився після рішення міської ради у 1990, а в 1994 фронтон головного фасаду прикрасив барельєф "Великий герб Львова" із зображенням князівського ратника (скульптор Валерій Патюк за ескізом Івана Турецького з 1990).

Юрій БІРЮЛЬОВ

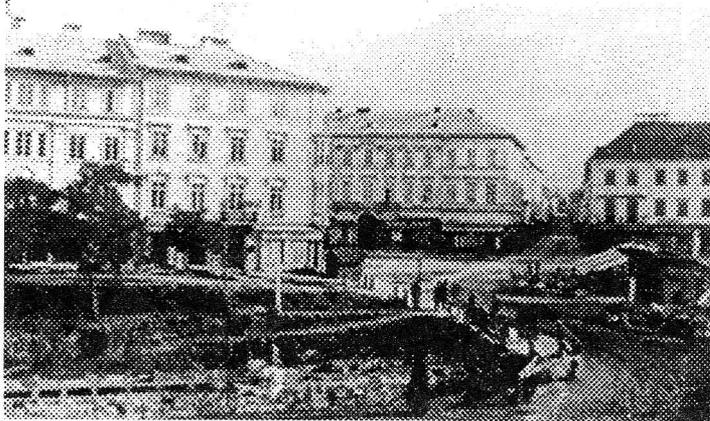
Портал ратуші у 1880 р.

Львів у часи конституційного самоуправління 1870–1918

Коли у 1772 р. Галичина перейшла в державу Габсбургів, Львів перебував у руїні. Місто підупало. В ньому проживало тоді ледве 20 тисяч мешканців. Але, увійшовши в австрійську імперію, Львів зберіг свій історичний статус: він залишився столицею Королівства Галичини і Володимирії. Від імені цесаря владу в Галичині виконував його намісник.

У другій половині XIX ст. під тиском змін політичної ситуації Австрія змушена провести в себе ряд перемін. Було прийнято конституцію, яка, зокрема, розширювала права країв імперії на територіальне самоврядування. У зв'язку з тим вагомі зміни відбулися також в Галичині. У 1870 р. відбулася реформа міського самоврядування в місті Львові.

У наступні роки, в силу цілого комплексу причин, Львів розвивався надзвичайно інтенсивно. Той інтенсивний розвиток відбувався тоді необов'язково у зв'язку з самоврядуванням. Але в умовах самоврядування міська влада отримала можливість формувати на свій розсуд архітектуру Львова. Тобто, впровадження самоврядування дало змогу

Перекриття Полтви на пл. Марійській (тепер – Міцкевича)

вирішально вплинути на конкретний вигляд і архітектуру міста.

Відзначимо, що від середини XIX ст. до першої світової війни, тобто до 1914 р., продовжувався надзвичайно інтенсивний розвиток Львова як у господарчому, так і в культурному відношенні. Нагадаємо факти.

У Львові продовжувався швидкий ріст числа населення міста. Якщо в 1869 р. у Львові проживало 87 тис. чол., то у 1914 – вже 212 тис. чол. Дуже зросло число будинків та їх поверховість. Якщо в 1873 р. у Львові було 2594 будинки, то в 1900 р. їх вже 4360. У більшості це були будинки поверхові.

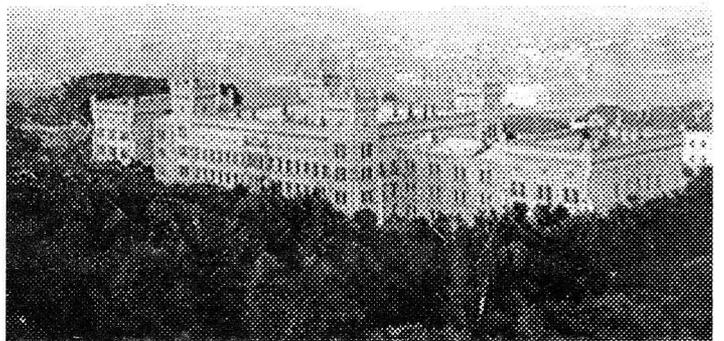
На протязі 1861-1914 рр. у Львові було створено потужний залізничний вузол. Його формувало 9 ліній. У Львові побудовано тоді 5 залізничних станцій. У 1904 р. закінчено будівництво нового Головного залізничного двірця. Це була найсучасніша споруда, що відповідала найвищим на той час світовим стандартам. У 1899-1901 рр. у Львові споруджено нову водопровідну систему та модернізовано каналізацію. У 1900 р. запроваджено електричне освітлення. В 1894 р. на вулиці Львова вперше виїхав електричний трамвай. Проводилося впорядкування і нове будівництво вулиць, їх бруккування і озеленення. Всі ці роботи становили “базовий пакет” діяльності міського управління. Наступний “пакет” – це було вже спорудження розгорнутої системи будинків і споруд. У будівництві і розміщенні тих об'єктів міська влада дотри-

мувалася великої послідовності і чіткої системи. В результаті у місті було створено систему архітектурних доміант. Ці доміанти, займаючи ключові позиції в міському просторі, не тільки перетворюють Львів у містецький твір, але й надавали й надають місту дуже чітку політичну і ідеологічну спрямованість. Усі ті найважливіші об'єкти формували кілька “блоків”.

Перший блок – це будинки, призначені для органів загальнодержавної діяльності і для місцевого управління. Перелічимо найважливіші з них. Це Галицький сойм (1881, тепер головний корпус Університету ім. І.Франка), будинок Ц.К.Намісництва (1880, тепер будинок Обласної Ради), будинок Вищого краєвого суду (1892, тепер учбовий корпус Львівської політехніки на вул. Князя Романа), Головна пошта, Дирекція залізниць та ін.

Другий блок – це будинки, призначені для установ культури і мистецтва. Це великий театр (1900), Музей художньої промисловості (1904, просп.Свободи, 20), монументальний костюл св. Єлисавети на Привокзальній площі (1912), Львівська політехніка (1877). У реставрованих стародавніх кам'яницях в Ринку влаштовано репрезентативні музеї. Це були: історичний музей та Національний музей ім. Яна III Собеського. В пам'ять про сторіччя з дня Рацлавіцької битви у спеціально побудованому великому будинку було відкрито монументальну панораму – художній твір Я.Стики та В.Коссака. Споруджено репрезентативний новий міський парк, що отримав назву “Стрийський” (1877). Побудовано ряд пам'ятників. Серед них особливе місце належить пам'ятнику Адама Міцкевича (1905) та пам'ятнику Яна Собеського, який стояв тоді на суч. проспекті Свободи. Силует міста було увінчано тоді величавим монументальним пам'ятником. Це був курган, насипаний в честь 300-тих роковин Люблінської унії на Високому Замку. Курган мав тоді величезне політичне значення у зв'язку з підготовкою до відродження польської державності. На наріжному камені вміщено там програмний напис польською мовою: “Вільні з вільними, рівні з рівними – Польща, Литва і Русь, з'єднані Люблінською унією дня 11 серпня 1569 року”.

Нарешті, третій блок – це багаточисленні, споруджені на вулицях Львова будівлі і комплекси, призначені для торгівлі, банків, різних комерційних та інших установ. Саме в ході того будівництва місто отримало свій сучасний монументальний масштаб. В місті появилися наймодерніші на той час торгові комплекси у вигляді т.зв. пасажів, тобто пішо-

Колишній палац військових інвалідів на Клепарові

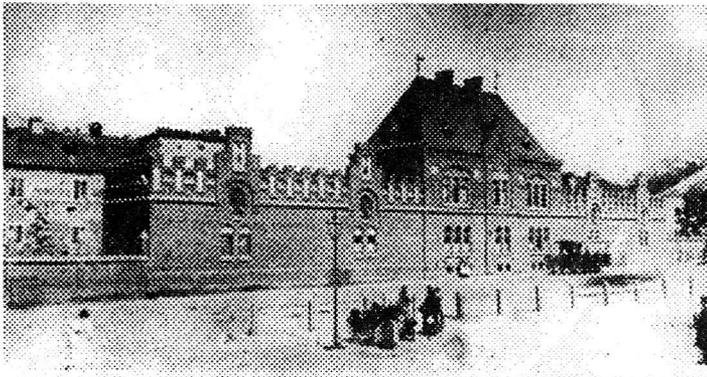
хідних вулиць, накритих зверху скляним дахом. Величезне значення для ділового життя міста, а також для його архітектурного образу, мало те, що у 1877 р. та у 1894 р. були

Краківський ринок

проведені великі виставки промислових виробів загально-краєвого значення. Пізніше такі виставки проводилися щорічно. Виставки ці, що отримали назву "Східні торги", були широко відомими у Європі. Для них було споруджено спеціальний комплекс постійних павільйонів біля Стрийського парку.

В результаті такої діяльності, яка мала дуже цілеспрямований характер і провадилася під єдиним керівництвом тогочасної міської влади, Львів став тим, чим він є тепер. Бо власне не що інше як містобудівельна діяльність

Пожежна команда на пл. Митній

1860-1914 років заклала головні риси сучасного архітектурного обличчя міста Львова і задала нам генеральні напрями діяльності в цій галузі тепер.

Але сучасний день, коли ми знову стали собі господарями, ставить перед нами багато складних проблем, у тому числі таких, які треба вирішувати в міському центрі. Бо перебудова Львова, яку проводили до 1914 року, була перервана раптово першою світовою війною. Саме тому на сучасних львівських вулицях стоять собі побіч себе у дивному поєднанні і триповерхові, давніші будинки, і нові будівлі, які є два рази вищими від них, бо мали їх усіх замінити. Процес послідовної заміни будинків колись призупинила війна. Але ситуація змінилася: тепер як перші, так і другі будинки є для нас архітектурними пам'ятками. Що ж в цій ситуації ми маємо робити? Це лише одна з проблем, які перед нами стоять. А їх є багато.

Настав час, щоби львів'янам знову стати господарями. Настала пора, яку заповів нам Іван Франко, щоби поглянути, як хазяїн домовий, "по своїй хаті і по своїм полі". Бо гарний сучасний і європейський Львів – то є наша задача і наша відповідальність перед львів'янами і перед Україною.

Андрій РУДНИЦЬКИЙ

Проекти "Великого Львова"

Існує в древньому Таллінні легенда, за якою "злий дух" поблизького озера... повинен залити його водами місто, коли в ньому вже нічого не буде будуватись. Але марні надії "злого духа" - місто росте і розвивається постійно.

Постійно розвивається і наш Львів. Вже біля 1270 року князь Лев наказав очистити і осушити території на південь від княжого граду і заклав основи сучасного середмістя.

Наступним етапом у першій половині XVII ст. були дві спроби передміщан розширити периметр міських укріплень і таким чином включити до міської території Галицьке та Краківське передмістя.

Реально ж місто збільшило свою територію лише після приєднання його до Австрійської імперії. Нова влада зруйнувала фортечні споруди і поділила місто на 5 ділянок: Середмістя (давній середньовічний Львів), Галицьку, Краківську, Жовківську і Личаківську. Такий адміністративний поділ існував до початку XX ст., і перед I світовою війною міська площа складала 3240 га. Після війни інтенсивне будівництво здійснюється в околицях нинішніх вулиць Сахарова, Личаківської, Пасічної, на Персенківці, Козельниках, Погулянці, Замарстинові, Збоїщах. Утворено 6-у ділянку – Новий світ.

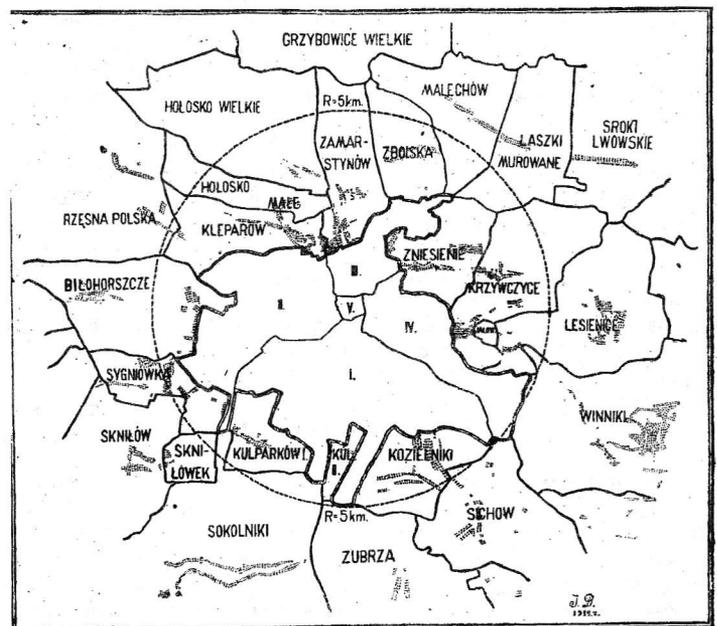
У 1920 році викладач Львівської політехніки архітектор Ігнацій Дрекслер публікує свій проект розширення міської території, побудований на докладних розрахунках і аналізі стану населення, можливостей забудови територій та соціальних чинників. Після довготривалої дискусії у 1930 році прийнято рішення про створення Великого Львова. До міста було прилучено підміські громади: Клепарів, Мале Голосько, Замарстинів, Старе і Нове Знесіння, Кульпарків-2, Левандівку, частини Кривчиць, Козельник, Кульпаркова. Таким чином територія міста досягла 6664 га. Адміністративно місто було поділено на 9 ділянок: Середмістя, Янівську, Жовківську, Личаківську, Новий Світ-Кульпарків, Левандівку, Замарстинів, Знесіння, Снопків-Софіївка-Козельники-Персенківку.

У 1939 році після приєднання Львова до УРСР місто було розділено на 4 ділянки: Личаків, Городецьку, Новий Світ і Жовківську.

У квітні 1942 року німецька окупаційна влада вирішила збільшити територію міста ще на 20 тис. га, включивши до неї Винники, Білогорщ, Брюховичі, Велике Голосько, Каменопіль, Кривчиці, Ляшки Муровані, Лисиничі, Малехів, Підбірці, Рудно, Польську і Руську Рясні, Сихів, Скнилів, Львівські Сороки, Зимну Воду. Адміністративно місто поділялося на 11 ділянок: Штаттмітте (Середмістя), Кайзервальд, Квелленберг, Стрийпарк, Гохшуле, Гауптбангоф, Зоммерштайн, Вайнберген, Кальтвассер, Штаттвальт і Ам Пельтев.

З приходом радянської влади у 1944 році було повернуто старий адміністративний поділ міста, який існував у 1939 році.

О.В.

Радянський період: здобутки і втрати

Розвиток повоєнного Львова визначався принципами радянського містобудування, що розглядало планування й забудову міста як єдине ціле, без контрасту між центром і околицями, враховуючи історично створену структуру міста, його озеленення та впорядкування. Планом відбудови й розвитку народного господарства СРСР на 1946-1956 рр. передбачалося перетворити Львів у великий промисловий центр країни.

В організованому львівському облпроекті під керівництвом архітекторів А. Натальченка та Г. Швецько-Вінецького розпочалась підготовка відповідних проектних обґрунтувань для створення генерального плану розвитку міста. На початку 50-х років роботу продовжив інститут Діпромист (Київ), а в 1956 р. Рада Міністрів УРСР затвердила генеральний план на проектний період до 1970 р. (автори архітектори А. Барабаш, І. Персиков).

У генплані дістала подальшого розвитку висунута в 30-ті роки інженером І. Дрекслером ідея створення Великого Львова, яка

ріоду, що містилися на обмежених територіях в житлових районах. Внаслідок цього виникли труднощі в організації транспортного обслуговування й раціонального розвитку інженерних мереж, порушено санітарні зони, завдано певної шкоди природному середовищу. Помилкою було й те, що в межах міста розмістили значну кількість (до 40%) малоповерхового житлового будівництва. Це призвело до нераціонального використання територіальних ресурсів.

Допущені прорахунки сталися з вини не тільки авторів генплану, але й планових органів, які підготували недостатньо обґрунтовані прогнози розвитку галузей промисловості і міста в цілому.

Прийнятий у нашій країні курс на індустріалізацію та масове житлове будівництво вимагав нової стратегії містобудівного розвитку Львова. Діючий генеральний план, розрахований на період до 1975 р., уже в 60-х роках втратив значення основоположного документу. Від-

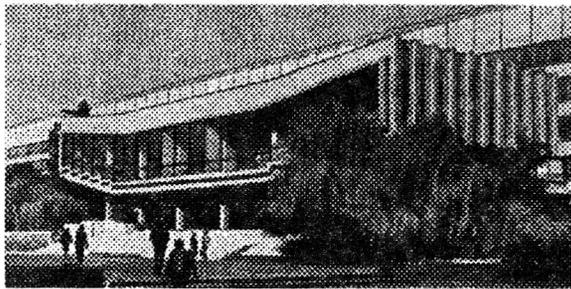
збереженні забудови історичного ядра, в концентричному зростанні міста, з продовженням тенденції історичного формування його території. Щоб удосконалити планувальну структуру, місто розділили на п'ять великих планувальних районів — центральний, північний, південний, східний та західний, а також виділили три великих промислово-складських зони.

На основі попередніх проектів намічався подальший розвиток загальноміського центру в північному напрямку, вздовж вул. 700-річчя Львова, яка продовжує пр. Свободи.

Радіальне планування міста передбачалося перетворити на радіально-кільцеве, побудувавши дві кільцеві магістралі, які утворюються з реконструйованих та нових ділянок вулиць, і об'їзну швидкісну дорогу. Крім того, на найважливіших напрямках південь-північний

попередніх містобудівних документах: розширити його на північ, уздовж вул. 700-річчя Львова, за рахунок знесення житлових будинків, що не мають архітектурної цінності.

З метою уточнення загальноміського центру, визначення функцій історичного ядра і потреб в нових громадських спорудах у 1970 р. інститут Діпромист розробив проект детального планування центральної частини Львова (архітектори Я. Новаківський, Р. Мих, А. Петрова, А. Рудницький, А. Новаківський). Це була перша спроба розглянути центр у контексті всіх містобу-

Учбовий корпус Львівської політехніки

Житловий будинок, 1950-і роки

Вул. 700-річчя Львова. Житловий масив

передбачала зростання міста за рахунок населених пунктів приміської зони і перетворення історично утвореного радіального планування в радіально-кільцеве. В межі міста входили села: на півночі — Голоско та Збоїська, на сході — Кривчиці, Пасіки Зубрицькі, Пасіки Галицькі, на півдні — Козельники, Сокольники, на сході — Сигнівка, Левандівка.

В основу генплану був покладений принцип збереження планування й забудови центрального району, що мав величезну історико-архітектурну цінність. Вперше в історії міста передбачено функціональне зонування території, при якому виділялися спеціальні території для відпочинкових та промислових зон.

Однак темпи промислового розвитку випередили прогнози і порушили принцип зонування. Так, здійснювалося будівництво великих промислових підприємств на базі дрібних фабрик і майстерень капіталістичного пе-

мова від традиційної периметральної забудови, перехід до проектування великих житлових утворень, що розміщувалися на вільних територіях, висунули нові вимоги до прийомів планування і просторової композиції.

У 1962 р. інститут Діпромист розробив перший варіант нового генерального плану на період до 1980 р. (архітектори А. Барабаш, І. Базарник, М. Йориш, А. Шуляр). Після уточнення вихідних даних і коригування термінів проектного періоду (до 1985-1990 рр.) він був затверджений у 1966 р. (автори О. Рапопорт, М. Йориш, Є. Куц, Є. Дунський за участю архітекторів І. Базарника та А. Шуляра).

Цей документ обґрунтував розвиток Львова як значного індустріального і адміністративного центру України з розрахунковою кількістю населення 700 тис. чоловік. Основна ідея полягала в перенесенні масового житлового будівництва на околиці і

схід та захід-північний схід планувалося пробити два швидкісні транспортні діаметри зі складними інженерними спорудами і транспортними розв'язками поза центром міста.

У комплексній схемі перспективного розвитку всіх видів міського транспорту (інженери Б. Скоробогатов, Е. Штундель, В. Слепцов та ін.) вперше обґрунтовувалась необхідність будівництва підземного трамваю. Передбачалося створення трьох трамвайних діаметрів: з півдня на схід (вул. Кн. Ольги — Личаківська), з південного сходу на північ (Сихів — вул. Замарстинівська), з південного сходу на захід (Сихів — селища Левандівка та Рясне), які намічено спорудити в межах центральної частини в тунелях.

Одна з найважливіших містобудівних проблем міста пов'язана з загальноміським центром. Автори генплану 1966 р. підтримали ідею розвитку загальноміського центру, що містилася в

дівних і соціальних проблем. Вона мала на меті зберегти і використати за нинішніх умов багату архітектурну спадщину Львова. А на основі аналізу нинішньої планувальної структури і регіонального значення Львова було складено прогноз будівництва об'єктів загальноміського значення. Намічалось перенести за межі центру не властиві йому функції, щоб зберегти планувальну структуру історичного центру і вивести за його межі транзитний рух.

Розглядаючи загальноміський центр як виключно важливу історико-композиційну і планувальну частину міста, автори запропонували трансформувати радіально-кільцеву систему планування, створивши нові хордові напрямки: від вул. Шевченка, по вул. Єрошенка, вздовж залізничної колії до перспективної зони розселення в районі Лисиничів та Винників; від вул. Городецької вздовж залізниці в бік вулиці

Зеленої з виходом до міста Бібрка, де планувалося розміщення комплексів відпочинку та рекреації; від вул. Стрийської в бік київського шосе в обхід центру.

Основна ж ідея проекту загального планування полягала в переході від моноцентричної до поліцентричної системи загальноміського центру. Таке рішення зумовлене прогнозом, що кількість населення міста до 2010 року збільшиться до 1 млн. чоловік. Автори вважали подальший розвиток Львова як найбільшого адміністративного і регіонального центру західних областей України, передбачили наближення будівель загальноміського призначення до місць концентрації населення і поставили за мету розвантажити історичний центр від надмірної кількості транспорту й пішоходів.

У проекті обгрунтовано необхідність виділення історичної частини міста в окрему режимну зону зі своїм статусом, що надалі було враховано при підготовці пропозицій щодо створення у Львові історико-архітектурного заповідника.

Окрім запланованого раніше розвитку загальноміського центру вздовж вул. 700-річчя Львова проектом передбачалися три додаткові підцентри: в районі перехрестя вулиць Городоцької, С. Бандери, Вокзальної; в районі перехрестя вул. Личаківської і Пасичної; в південній частині міста на вул. Стрийській. Ці місця вибрано з урахуванням існуючих і перспективних транспортних зв'язків з центром, вони мають високу композиційні якості, зумовлені розташуванням на підвищених ділянках, що дозволяє створити цікаві силуетні доміканти на підступах до історичного центру міста.

Виходячи з ідеї поліцентричної системи міського центру, на вул. Стрийській, поряд з одноіменним парком, здійснюється будівництво першої черги адміністративно-громадського підцентру. Його формуватимуть нова чотирнадцятиповерхова споруда, Будинок офіцерів ПрикВО і Театр російської драми, а також споруда Інституту українознавства НАН України (автори проекту планування архітектори З. Підлісний, В. Каменщик, О. Базюк, М. Кошло).

Питання формування інших підцентрів будуть з'ясовані в процесі роботи над новим генеральним планом міста.

Проектування лінії підземного трамваю і необхідність у розвитку інженерних мереж викликали потребу в інтенсивному використанні підземного простору у щільно забудованому центрі міста. Ця ідея втілена в проекті

підземної урбанізації, виконаному у Львівському філіалі інституту Діпроміст (архітектори Я. Новаківський, А. Петрова, П. Крупа).

Одна з найважливіших містобудівних проблем Львова — збереження і використання архітектурної спадщини. У місті налічувалося більш як чотириста пам'яток архітектури. В останні роки їх список значно збільшився: до нього занесено особливо цінні споруди кінця XIX — початку XX ст.

Виключно важливе значення для збереження історичного архітектурного середовища міста має створення Львівського історико-архітектурного заповідника на території історичного району площею 120 га, де розташовано 249 пам'яток архітектури. Це дозволило вирішити організаційні питання проектування, реставрації, фінансування та використання пам'яток архітектури за нинішніх умов. На ремонтно-реставраційні роботи і упорядкування заповідної частини міста щороку виділяється близько 1 млн. крб. Цілеспрямоване вивчення історичних матеріалів, археологічні дослідження, реставрація деяких будівель дають позитивні результати. Вже багато споруд відродилося і після реставрації активно використовуються для патріотичного й естетичного виховання трудящих.

Зважаючи на це і оглядаючись назад, постаємо перед запитаннями: чи все можливе було зроблено, чи завжди і в усьому містобудівники і архітектори були послідовними, чи не загубили за великими планами, квадратними і кубічними метрами, загальними обсягами архітектурну своєрідність і неповторність міста?

Відзначаючи значні досягнення в містобудуванні, у розв'язанні численних соціальних проблем Львова, слід відмітити, що вони спричинили і чимало нових проблем, поява яких не завжди може бути пояснена об'єктивною неминучістю часу. Надмірний промисловий розвиток міста і збільшення чисельності його населення, транспортні проблеми, ускладнення екологічної обстановки в місті, недоліки в утриманні і використанні його архітектурних цінностей — це той пасив, який ми маємо в наявності поряд з переліченими успіхами і певними досягненнями. І до цього "надбання" причетні всі, хто займався розвитком міста, в тому числі і містобудівники, проєктанти, працівники інженерних служб, господарських організацій.

З книги: Трегубова Т.О., Мих Р.М. Львів: архітектурно-історичний нарис

НЕРЕАЛІЗОВАНА АЛЬТЕРНАТИВА ПІДЗЕМНОГО ТРАМВАЮ

Майже двадцять років тому в архітектурних колах Львова з метою збереження історичної забудови середмістя від коливань трамваю виникла ідея скерувати ці небезпечні маршрути під землю. Для втілення цієї ідеї розробився проєкт, і вдалося переконати найвпливовіші урядові кола в доцільності його реалізації. Сьогодні всі пересвідчилися про рівень компетенції і розробників проєкту, і урядових експертів: внаслідок порушення балансу ґрунтових вод ряд пам'яток архітектури потребують значно більше витрат на їх рятування. Запланована мета призвела до протилежного результату — пам'ятки руйнуються, і нема з кого вимагати компенсації ані за хибний проєкт, ані за витрачені кошти на його реалізацію.

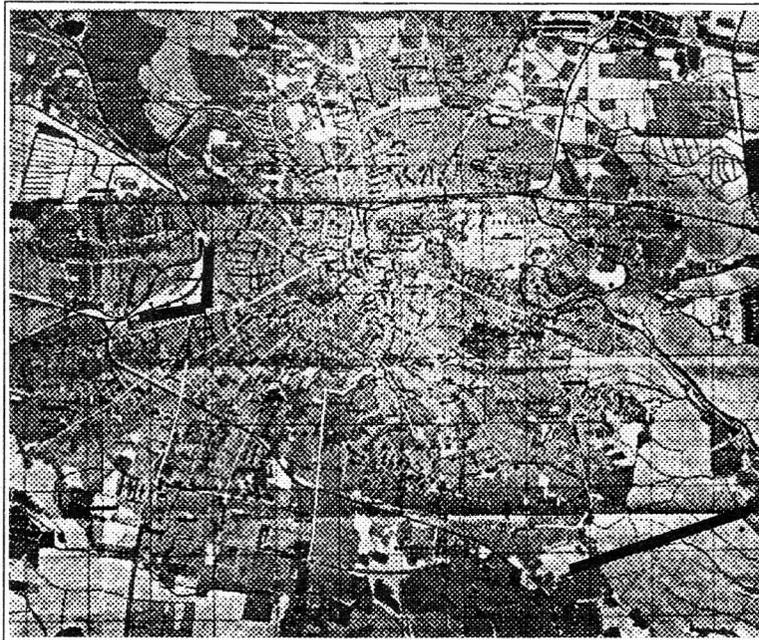
Між тим серед працівників Львівського історико-архітектурного заповідника виникла альтернативна ідея, що мала мету скоріше урбаністичну, аніж охоронну — планувалося зменшення пасажиропотоків в центрі міста шляхом побудови кільцевої лінії метро для транзитних пасажирів. Доля цього проєкту, що автори умовно назвали "Сабвей-трувей", вже має свою сумну історію. В кінці 70-х років з засідання фахівців на так званому всенародному обговоренні проєкту підземного трамваю представника групи не лише не вислухали, а ...просто вигнали. Пізніше, автори запропонували статтю "Урбаністичні спогади і сподівання", в якій виклали серед інших проблем також суть свого проєкту, але стаття в редакції однієї газети загубилася, а друга газета перестала існувати. Ми усвідомлюємо, що місто не має коштів на реалізацію проєкту, але якби вчасно вибрали його, то за витрачені кошти принаймні не завдали б шкоди пам'яткам середмістя і вже напевне полегшили б транспортні клопоти комунальним службам міста. Спробуємо ще раз викласти суть проєкту.

В першу чергу планувалося закрити лінію маршруту через площу Ринок, а трамваї маршрутів 1 і 9 перевести по вул. Підвальної і Городоцькій, в майбутньому цей відрізок через Губернаторські Вали від театру лялькового до початку вул. Личаківської помістити під землю і зробити зупинку під вулицею Підвальною, заекспонувавши таким чином в тунелі низький мур середньовічного Львова. Водночас залізничну колію в Сихові закріплювати з колишньою колією бережанського напрямку в районі Винницького озера. Цей відрізок довжиною 4 км на поверхні слід робити в дві колії до станції Підзамче. Таким чином кільцева колія довжиною приблизно в 30 км з двадцятьма зупинками з'єднала би всі околиці Львова включно з Винниками, Лисиничами, Кривчицями і Знесенням з вокзалом та вул. Під Дубом на початку вул. 300-річчя Львова, тобто практично з центром міста, якщо б впровадити тролейбусний маршрут з цього місця навкруги пам'ятника Міцкевичу. Основні проблеми на цьому етапі дві: узгодження з рухом поїздів на ходорівській колії і через вокзал та міст біля Винницького озера (відтинок кільцевої колії слід зразу робити під вул. Зеленою). Виїзд автотраси з Винник на вул. Личаківську планувалось зробити по насипу колишньої бережанської колії, і, таким чином, нескладний міст будувалось б для кільцевої над автотрасою. Щодо перевантаженості вокзалу, то цю проблему можна вирішити, пропустивши колію кільцевої під привокзальною площею аж до Клепарова.

Ця робота другого етапу мала робитися відкритим способом — прокладання подвійних колій під бетонною автострадою на глибині в два метри сходів з підземними зупинками, щоб вивільнити вокзал. Водночас планувалося вивести ходорівську колію на вокзал або через Сокольники з Сихова, або коротшим шляхом через Винники до Кривчиць, де припускалось будівництво в перспективі Східного вокзалу для відвантаження теперішнього. За цей час

планувальниками Львівської залізниці розроблений проект побудови і міжнародного, і пригородного вокзалу в одному місці, біля старого вокзалу, що на наш погляд не сприятиме розвантаженню пасажиропотоків. Проблеми другого етапу: об'їзні колії київського та ходорівського напрямку мали лягти на плечі Львівської залізниці для звільнення відрізків цих напрямків, що увійшли до складу кільцевої колії метро. Саме метро, сабвеєм, підземкою кільцева мала б називатися після закінчення третього етапу її спорудження, бо більша частина її траси від Клепарова до вул. Дж. Вашингтона в третій період мала пролягати під бетонною автострадою водночас з функціонуванням цієї транспортної лінії. Паралельно з існуючою колією мала робитися половина майбутнього метро на відтинку вул. Городоцька-Сихів з підземними зупинками, дещо заглиблена в землю. Водночас в цей період робилася б паралельна колія з зупинками на поверхні від вул. Дж. Вашингтона до Кривчиць та спорудження зупинок закритого типу аж до Клепарова. Проблеми цього етапу – під'їзні колії від промислових підприємств, що виходять на кільцеву трасу, вирішувалися б в кожному конкретному випадку, з завантаженням їх в нічні часи, вільні від завантаження метро.

Нарешті в четвертому етапі спорудження кільцевого метро планувалося перевести функцію траси на щойно збудовану паралельну колію з двадцятьма зупинками, що виключали б безбілетний проїзд пасажирів і побудову чи реконструкцію старої траси, або експрес-колії, що мала би на своєму відтинку лише шість зупинок, сполучених з паралельною колією

для зручності пасажирів. Таким чином львів'яни могли б за лічені хвилини сполучитися з околицями і центром, комунальні служби зіткнули б вільніше від проблем міського транспорту, а місто могло б крім цього отримати довгу автомагістраль – вул. Городоцька-Сихів для побудови на ній мотелів та житла, адже зараз Львівська залізниця орендує у міста цей відрізок шириною майже 100 метрів за символічну ціну. За нашим проектом в тих місцях, де бетонна автострада над коліями сабвею була б вище від позему, планувалися індивідуальні гаражі, що впритул входили б в конструкцію автостради і складали би значну частку її собівартості. У зв'язку з зростанням автотранспортних навантажень на місто в наступному столітті ця автострада – трувей над сабвеєм – сполучила би основні в'їзні траси в місто – вул. Городоцьку, Стрийську, Зелену, – а також розширила б вул. Городоцьку від моста до Привокзальної вулиці переведенням її в двосторонній режим руху.

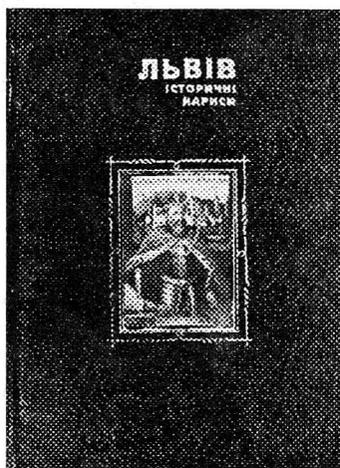
Продовження цієї траси через Клепарів по вул. Заводській до стадіону СКА і подальше перетворення залізничної магістралі від станції Підзамче на схід до тернопільської траси збігаються з іншим проектом і могло б розширити транзитне сполучення схід-захід через центр Львова. У перспектив проект могла бдоповнити підземна лінія метро між Дублянами і Сокільниками, що дозволило б львів'янам у короткий час доїжджати до місць відпочинку Наварії і Гамаліївки. Охорона історичної забудови міста неможлива без вирішення транспортних проблем.

Співавтор проекту "Сабвей" – Р. БУЧКО

Львів: історичні нариси

До Дня міста шанувальники львівської історії отримали непоганий подарунок – нове видання історичних нарисів, яке здійснив авторський колектив, згуртований навколо Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України під керівництвом Я. Ісаєвича, Ф. Стебля, М. Литвина. Книга видана при сприянні Львівської міської ради і вигідно відрізняється від своїх попередників. А було їх чимало.

Ще на початку XVII ст. підготували історичні описи міста М. Груневег та Й. Альнпек. В кінці століття завершив свій знаменитий "Потрійний Львів" Б. Зиморович. Історію Львова вже за австрійських часів опублікував у 1829 р. І. Ходинецький. Але найкращою з усіх виявилася "Хроніка м. Львова" українського історика Д. Зубрицького (1844 р.). На противагу їй у 1894 р. поль-

ський дослідник Ф. Папе підготував нарис історії Львова. Початкований ним жанр нарису, як бачимо, живе у львівській історії і по сьогоднішній день. До 700-х роковин літописної згад-

ки про Львів було видано альманах "Наш Львів" у Нью-Йорку (1953 р.) та збірник статей англійською мовою "Lviv" у Філадельфії. У Львові у 1956 р. опублікували: короткий нарис історії міста – авторський колектив Львівського держуніверситету та "Нариси історії Львова" під редакцією І. Крип'якевича – співробітники Інституту суспільних наук. Написання історії міста у вигляді нарисів на той час було цілком виправданим, бо дозволяло обминути заборонені або замовчувані періоди та особистості. У 1984 р. "лицарі епохи застою" оприлюднили своє бачення міської історії – вже як неперервний виклад, без усяких там нарисів. Так само у 1993 р. вчинив польський автор Л. Підгородецький. Треба сказати, що всі радянські видання відзначаються однією особливістю – 650 років міста займають біля 100 сторінок, а останні 50 років – до 300 сторінок.

В сьогоднішній книзі ця традиція зламана. Послідовно, стаття за статтею розкриваються різні періоди розвитку міста – княжого, феодалного, австрійського, з наголошенням ролі українців. Висвітлено військові події XX ст., революційну боротьбу українського підпілля, по-новому розглянуто події міжвоєнного 20-ліття та періоду II світової війни. Приділено значну увагу і іншим націям Львова: полякам і євреям. Вперше показано боротьбу української інтелігенції проти радянського режиму в повоєнний час.

Не викликає сумніву, що ця книжка знайде як палких прихильників, так і об'єктивних критиків, і є надія, що сподівання на перетворення в майбутньому видання у серійне, що зрештою делікатно заакцентовано на корінці книги, справдяться, в чому щиро бажаємо їм успіху.

Олександр ШИШКА

МЕР

Чи знаєте, шановні читачі, яка різниця між мером і майором? Звичайно, скажете, майорів он скільки по вулицях ходить, а мер у нас один — найголовніший у місті. Справді різниця суттєва, але поняття те ж саме, бо і мер і майор означає старший, головний.

Ще не так давно слово мер асоціювалося у нас із урядовою посадою десь у Європі, а першою особою у місті був голова виконкому формально, а насправді — перший секретар міському компартії. Але між мером і

Богдан Котик

секретарем, нехай навіть і першим, також є суттєва різниця, котра полягає у тому, що мер керує самоврядною общиною, тобто муніципалітетом, а секретар виконував вказівки згори й без огляду на гору не міг і кроку ступити.

Та ось і мер разом з муніципалітетом широким кроком увійшли у владні структури незалежної уже п'ять років української держави. Муніципій у стародавньому Римі означало місто з правом на самоврядування, а муніципальне управління звалось мерією.

Отож, маємо сьогодні і мерів і муніципалітет, бо керуємо самі, без секретарів. А кого ж можна вважати першим мером Львова? Питання дискусійне. Однак у новітніх часах першим мером вважають нині покійного Богдана Котика, пам'ятник котрому нещодавно спорудили на його могилі на Личаківському кладовищі вдячні громадяни. Саме за перші самоврядні кроки в умовах посттоталітарної держави Богдана Котика почали називати мером. Адже саме він зважився не звертати уваги на вказівки тодішньої, ще комунізованої влади, а прислухався до потреб своїх співгромадян, потреб у першу чергу духовних, патріотичних, політичних. Тоді, наприкінці 80-х років, дуже нелегко було першому керівникові міста справувати владу в оточенні проімперських налаштованих "колег".

Кожен мер по собі щось залишає як у пам'яті людей, так і в обличчі міста. Богдан Котик запам'ятався львів'янам ще й як висококультурна й інтелігентна, навіть шляхетна людина. Був великим аматором "панського" спорту — тенісу. Ще будучи директором ВО "Іскра", побудував тенісні корти поблизу заводу. У великому житловому масиві Сихів, де бракує спортивних споруд, корти були дуже доречними для молоді. Але після смерті мера та економічного занепаду підприємства

корти поступово руйнуються, сітчасту оголошу розтягнули на курники й іншу господарку, корти заростають травною, на них пасуться кози...

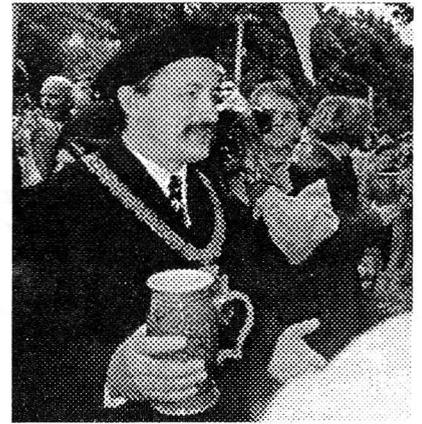
Незадовго смерті Котика у 1990 році депутати міськради обрали собі і нам нового мера — Василя Шпіцера. До його особи була підвищена увага з боку громади. Демократія і свобода слова у незалежній Україні давала змогу контролювати кожен крок господаря міста. Він був у всіх на виду. Всі чекали від нього змін на краще. Та що може зробити одна людина? Криза поглиблювалася у всій державі і у місті, і всі побутові негаразди пов'язувались з мером. Де яма на дорозі — винен мер, погане водопостачання — мер, транспорт нерегулярно ходить — мер, через зростання злочинності львів'яни пообзаводились собаками, котрі запаскудили місто — цим також повинен займатись мер. Хоча чимало справ позитивних для міста було зроблено Василем Шпіцером, зокрема при ньому центр міста почав впорядковуватись. Площа Ринок вбралась у свої барвисті шати, сіра будівля готелю "Жорж" — перлина архітектури, до котрої не доходили руки у колишньої влади протягом 50-ти років, — була відреставрована і стала окрасою Львова, та все ж більшість львівської громади була мером незадоволена, тому на перших всенародних виборах він програв молодому енергійному математикові і юристові Василеві Куйбіді. Саме Куйбіда може вважатись мером у повному значенні цього слова, бо обирався всією громадою міста. У своєму виборі львів'яни не помилились. За останні два роки місто ніби оновилося, помоділо,

Василь Шпіцер

позбулося "совковості" і набуло "європейськості". Звичайно, проблем ще залишається багато, але відчувається, що постійно щось робиться для їх вирішення. Василь Куйбіда взявся за те, за що не брались його попередники роками й десятиліттями, взявся ще й в умовах економічної кризи, коли більшість підприємств простоюють і не повноють міську скарбницю. Скажімо десятиками років не ремонтувались підземні комунікації у Львові, стічні споруди. Це могло призвести до розмивання фундаментів і обвалу будинків. Через небайдливе ставлення до старої частини міста значна частина будівель перейшла у розряд аварійних. Мер упритул зайнявся порятунком Львова. Холодний математичний розум, відмінна орієнтація у правовому полі, а ще й поетична душа допомогли йому і відшукати кошти, і скерувати їх куди слід, і проконтролювати їх

використання. А поетична душа до чого? — запитаєте. Львів — це ж поезія в камені, а Василь Куйбіда ще й автор поетичної збірки. Щоправда зараз йому доводиться займатися здебільшого прозою життя. Центр Львова він перетворює на пішохідну зону, відновлює бруковане покриття на проспекті Шевченка та проспекті Свободи, проводить реконструкцію багатьох вулиць, котрі в народі вже називали "танкодромами". Взв'язав вирішити нарешті проблему водопостачання. Де він візьме воду? Та вода є, лише треба мудро нею розпорядитись. На дахах багатоповерхових будинків встановлюватимуться резервуари, куди запомпуюватиметься вода, і її має вистачати мешканцям цілодобово. Попереднього керівника "Львівводоканалу" він звільнив, що також не вдалось попереднім мером. Керівною і спрямовуючою силою у

Василь Куйбіда

радянському Львові відомо була компартія, сьогодні мер Львова взяв за керівну і спрямовуючу силу стару виправдану й перевірену компаньйонку — конкуренцію. Він створив у місті конкурентне середовище. Тепер підприємства конкурують між собою за право проведення тих чи інших робіт, чи надання послуг львів'янам. Хто робить це краще, швидше, дешевше, той і виграє, виграють і громадяни, виграє й місто.

Зумів Василь Куйбіда завоювати довір'я Американської агенції міжнародного розвитку, котра реалізує у Львові програми розвитку і вдосконалення міської інфраструктури управління. Світовий банк реконструкції та розвитку без ризику вкладає кошти у львівську господарку, бо вбачає у мерові і львів'янах солідних партнерів. Незабаром Світовий банк має виділити кредит для будівництва трамвайної колії на Сихівський масив, а вулицею Личаківською трамваї "пливтимуть" нечутно, бо там завершується будівництво безшумної колії за сучасною технологією.

Скільки голів та мерів не урядувало у львівській Ратуші, вона всіх терпіла та й постаріла, вже й саму треба ремонтувати. Тож сьогоднішній мер і цей клопіт має на голові. Хоча на його вік її може б і вистачило, та турбується мер і про своїх наступників, тому шукає способів і засобів на ремонт Ратуші.

Отож нинішній мер Львова, прийшовши до влади як політичний лідер, зайнявся господаркою в першу чергу і подав добрий приклад іншим політикам у тому, що час політичних гасел і мітингування минає, а прийшла пора конкретних справ на користь людей та держави.

Йосиф ПАЗЯК

Товариство шанувальників Львова

Відбулися установчі збори Товариства шанувальників Львова. Ініціаторами та засновниками виступили Центр культури, просвіти та дозвілля Прикарпатського військового округу, Інститут "Укрзахідпроектреставрація", Інститут релігієзнавства. Присутні, серед яких були відомі історики, краєзнавці, науково-технічні працівники, архівісти, викладачі, працівники бібліотек і музеїв, військові, висловили свої думки щодо необхідності створення цієї громадської організації. У Статуті Товариства проголошено, що воно "спрямовує свою дослідницьку, просвітницьку та практичну діяльність на: а) виховання у мешканців і гостей міста пошани та дбайливого ставлення до історичного минулого Львова; б) співпрацю з Міською Радою та всіма зацікавленими особами у вирішенні актуальних міських проблем; в) сприяння розвитку туризму у Львові."

Президентом Товариства шанувальників Львова одногосно обрано Івана Могитича, віцепрезидентами – Володимира Овсійчука та Миколу Бандрівського.

Запрошуємо усіх, хто не байдужий до нашого прекрасного міста, до співпраці: Львів, вул. Театральна, 22, Центр культури, просвіти та дозвілля ПриКВО ("Народний Дім"), тел. 72-27-10

Наталія ЦАРЬОВА,
відповідальний секретар Товариства

З редакційної пошти

ПРО ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1918-1919 РОКІВ.

Змушені покинути Львів після 22-денних боїв на вулицях міста, українські війська повели регулярну облогу з метою відібрати втрачену столицю Західної України. Немаловажна роль відводилась артилерії, себто артилерійській підготовці до наступу.

У Львові з тих буремних днів залишилось ще дві пам'ятки крім могил українських воїнів на Янівському і Личаківському цвинтарях, відновлених після варварського знищення їх большевицькою мерією міста радянських часів.

Коротко про ті дві пам'ятки.

На стіні польської катедрі, від сторони Галицької вулиці вбита гарматна куля, що застрягла в мурі, або, якщо висловлюватись лексиконом 10-тих років, не "експлодувала". Польська міська влада встановила мармурову табличку під вбитою до половини кулею, з написом латинською мовою, який у перекладі звучить: "З облоги українцями (в оригіналі – русинами) Рік 1919. 5.березня". При нагоді варто нагадати, що на стіні катедрі висить гарматне ядро з облоги Львова турками у спілці з козаками гетьмана Дорошенка 1672-го року.

Друга пам'ятка у Львові з українсько-польської війни, знову ж, гарматна куля, на цей раз – у стіні Преображенської церкви, від сторони вулиці Корнякта. Стрільно вбите до половини в стіну місце кругом кулі не затиньковане, гола цегла, під нею виднів напис білою фарбою: "6.1.1919". Чому я вживаю слово в минулій формі, – "виднів"? Справа в тому що років десь чотири-п'ять назад з пояснювальної дати залишилась тільки цифра "1919". "6" і "1" чи то ненароком, чи зумисне зішкрябано під час відновлення церкви. В цьому році, влітку, після знову ж таки ремонтних робіт напис появився в цілому, з тою різницею, що цифру "6" замінено цифрою "5". Мабуть хтось із священослужителів вважав святотатством стріляти на Свят Вечір. (6 січня).

Але суть не в різниці між первісною і теперішньою датами. Справа в тому, чи не доцільно було б увіковічнити подію пояснювальним написом на мармуровій табличці, подібний тому, як це зроблено на катедрі, звичайно, не латинською, а нашою українською мовою. Опроваджуючи туристів вулицями міста, екскурсовод мав би привід до розповіді про історію України, зокрема про Визвольні змагання 1917-1920-тих років, а ще точніше, про історію Західно-Української Народної Республіки.

Львів. Роман РИФ'ЯК

***

В редакцію надійшли відеуки на статтю "Дзвін штаг на площі Ринок" від П. Гранкіна та Б. Мельника. Наші кореспонденти справедливо вказують, що представлений матеріал є вільним переказом події, яка була докладно описана Б. Зиморовичем та М. Опалком, причому автор перетворив звичайну бійку між залицяльниками прекрасної львів'янки на благодонну дуель, що не відповідає історичній правді. Звернуто увагу й на те, що львівські міщани не користувались дворянськими привілеями і тому не могли носити штаги, а порахунки свої зводили при допомозі дрючків, ножів, або в кулачному бою. Отже, чи потрібні нам при наявності досить багатой історії міста сумнівні копії в душі Дюма?, – запитують читачі.

В номері використано світлини: В. Васинчука, В. Дубаса, І. Левіна, З. Підперизори; матеріали із збірки І. Котлублатова

"Центр Європи" сьогодні видає книги з історії Галичини, буклети "Архітектурні пам'ятки Львова", мистецтвознавчу літературу, каталоги виставок, путівники. Друк чорно-білий та кольоровий.

"Галицька брама" – незалежна газета. Друкується українською мовою. Розповсюджується вроздріб.

Засновник –
видавництво "Центр Європи".

Редакційна Рада:

Ярослав Ісаєвич – директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, історик.

Лариса Крушельницька – директор ДНБ ім. Стефаніка, археолог

Орест Мацюк – директор Центрального державного історичного архіву України у Львові, архівознавець.

Іван Могитич – директор інституту "Укрзахідпроектреставрація", архітектор.

Андрій Рудинський – зав. кафедрою Львівської політехніки, архітектор.

Сергій Фрухт – видавець.

Головний редактор –

Олександр Шишка,

Технічний редактор –

Ігор Сьомочкін

Відповідальна за випуск –

Віта Сусак

© "Центр Європи"

Редакція не завжди поділяє погляди автора. Відповідальність за достовірність поданих матеріалів несуть автори публікацій

Адреса редакції:

290000, Львів,
вул. Костюшка, 18
кімната 307 (3 поверх)

Для листів:
290007, Львів-7,
а/с. 1204
Тел.: 72-35-66

Регістраційне свідоцтво
серія ЛВ № 175
від 16 серпня 1994 р.

Віддруковано на Львівській
обласній книжковій друкарні
Набір і верстка –
комп'ютерний центр
видавництва "Центр Європи"

Друк офсетний. Обсяг 1 арк.
Тираж 5000
Зам. 584.